

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახატებიანი გაზეთი. გამომდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 15

აპრილი, 7 1896 წ.

№ 15

შინაარსი: თავადი სამეგრელოსა, ნიკოლოზ დავით ს ძე. — სნეა-და-სნეა აშხაფი. — საყურადღებო ამბები. — კარაბაღისში დაცული შელოცვანი პ. ხახანაშვილისა. — ბოშის სამღერა. — მოთამაშე ბოშა-ქალი. — ღმერთთა ბიზდი — (ჰენდეს, გერმანულით) ი. ნაკაშიძისა. — მესამოცე წლების მოღვაწენი და დღევანდელი ცნობრება (გაგრძელება) ნ. უორდანიასი. — ბაში აჩეი (შემდეგი) აკაკ-სა. — მეცნიერება გაკოტრდა, თუ მეტაფიზიკა (დასასრული) ფ. მხარაბისა. — სახეუარო გასართობი და კერძო განცხადებანი.

თავადი სამეგრელოსა ნიკოლოზ დავითის ძე.

თავადი სამეგრელოსა, ნიკოლოზ დავითისძე.

ნიკოლოზ დავითის ძე, თავადი სამეგრელო-ისა, დაიბადა 4 იანვარს 1847 წ. და მოინათ-ლა ხელმწიფის სახელით თბილისში და ხელ-მწიფისაგან ერწმუნა ეს მაშინდელ მთავარ-მართე-ბელს გრაფ ვარანცოვს. დაბადებისთანავე მიიღო პარუზიკობა ლეიბ-ყაზახის პოლკში.

1853 წ. სამეგრელოს მთავრის დავით დადი-ანის გადაცვალების შემდეგ, როგორც მემკვიდრე, თა-ვადი ნიკოლოზი დამტკიცდა მთავრათ და მიიღო მთავრობის ღრამატა ხელმწიფე იმპერატორ ნიკო-ლოზ პირველიდან. 1856 წ. დაინიშნა ვარანცოვის დროს ფლიგელ-ადიუტანტათ.

1867 წ. დასთმო მთაურობა.

1877 წ. ომიანობის დროს ხელმწიფე იმპერა-ტორს ახლდა ღუნიანზე გასვლის დროს. შემდეგ დაი-ნიშნა ჯარში, რომელიც ბალკანის მთებზე გა-დავიდა. ვაჟაკობისა და სიმხნისათვის მიიღო ჯილ-დოთ ოქროს ხმალი და ელაღიმირი მახვილით. პრინც ბატენბერგის გადაყენების შემდეგ თავადი სა-მეგრელოსა ხელმწიფე იმპერატორისაგან გამოცხა-

დებული იქმნა კანდიდატთა ბოლგარიის ტახტისა. ამ ჟამათ სამშობლოში დაბრუნებული, ცხოვრებს თავის მამულში და, ვითარცა ცინცინატი, მეურნეობს. განათლება საფრანგეთში აქვს მიღებული. ცხოვრებისათვის საკმარისათ მომზადებული და ბუნებისაგან უხვად დაჯილდოებული იმ რჩეულთაგანს ეკუთვნის, რომელსაც შეუძლია თვალსაჩინო კვალი დასტოვოს ცხოვრებაში, თუ მოინდომებს. ერთი უკეთესი ქველის-მომქმედთაგანია ჩვენში, მაგრამ გამომჟღავნება კი არ უყვარს. სამწუხაროთ, მისი გულ-უხეობა და გულ-კეთილობა უფრო კერძობითია, თუმცა საზოგადოთაც მზათ არის ყოველთვის შემწეობა აღმოაჩინოს: ქართველთა შორის წერა-კითხვის კამაერცვლებელ საზოგადოებას შესწირა მისი საოჯახო ქართული ბიბლიოთეკა; სენაკის სათავად-აზნაურო შკოლის განყოფილება მისი მეოხებით არსებობს და სხვ. ერთი სიტყვით ჯერ მაგალითი არ ყოფილა, რომ ან კერძოთ და ან საზოგადოთ მისთვის ვისმეს მიემართოს და ურიგოთ გაწილებულიყოს. მისი საკუთარი ანდაზაც ეს არის: „კეთილი საქმე უნდა საიდუმლოების ბოლჩაში გამოჰკრაო“.

სხვა-და-სხვა ამბავი.

მათი თვეა, რაც მასწავლებლებმა გახსნეს მამა-კაცთათვის საკვირაო სკოლა ნიკოლოზის სამოქალაქო სასწავლებელში. კიდევ დაიარებიან სასწავლებლათ 155 კაცი; უმეტესი ნაწილი მათგანი ხელოსნები არიან და თითქმის ნახევარი ქართველობაა. კარგი იქნება ყურადღება მიაქციონ ამ საქმის გამეგ მასწავლებლებმა და ისეთ ენაზე უკ-თხონ წიგნები და ასწავლან, რომ მათ შეეძლება და სარგებლობა შეეძლოთ, თორემ ხალისიანათ მისულნი სასწავლებლათ, ისევე ადვილათ უკან დაიხვეწიან. ჩვენი ქართველობა ერთი ორათ მეტ თანავრძობას გამოუჩინეს ხალხის გულ-შემატკივარ მასწავლებლებს, თუ ამ მხრივ ყურადღება იქნება მიქცეული.

* *

5 მაისს შესრულდება 50 წელიწადი, რაც თბილისში არსებობს წმიდა ნინოს სასწავლებელი. ამ დღეს წაიკითხვენ სასწავლებლის არსებობის ანგარიშს,

მეორე და მესამე დღეს გამართვენ სალიტერატურაო დღიას.

* *

თბილისის საადგილ-მამულო ბანკის გამგეობას ამ დღეებში ეუწყა ბ. ფინანსთა მინისტრისაგან, რომ სამინისტრომ შესაძლებელათ დაინახა შეცვალოს ხსენებული ბანკის წესდების რამდენიმე მუხლი. უმთავრესი ცვლილება მდგომარეობას შემდეგში: 1) თბილისის საადგილ-მამულო ბანკს ნება ეძლევა გააერცვლოს თავისი მოქმედება ბათუმის და ართვინის ოლქებში; 2) უფრო ნაკლები მოკლე ვადიანი სესხის გაცემა, ვინემ დღემდის იყო; და 3) დივიდენდის 20%, რომელიც დღემდის ბანკის მოხელეთ ურიგდებოდათ, ისე განაწილდეს, რომ აქედან 10% გადაიდოს თბილისის გუბერნიის თავდაზნაურთა სასოფლო მეურნეობის თანხის შესადგენათ. ეკვი არ არის, რომ ამ უკანასკნელ გადაწყვეტილებას სასარგებლოთ ჩათვლის ადგილობრივი მიწათ-მფლობელი წოდება.

* *

ქუთაისის საადგილ-მამულო ბანკსაც ეუწყა სამინისტროს გადაწყვეტილება იმის შესახებ, რომ ამ ბანკსაც ეძლევა ნება ჩარიცხოს თავის მოქმედების რაიონში ბათუმის და ართვინის ოლქები. ამასთანავე ბანკს ეძლევა გირაონობის ფურცლების გამოცემის ნება არა უმეტეს 500,000 მან.

* *

თბილისში გასულ 1895 წელს, პოლიცემისტერის ცნობით, სულ 162,351 მცხოვრები ყოფილა. ამათ რიცხვში 88,274 კაცი და 74,077 ქალი. ამ საერთო რიცხვში სხვა-და-სხვა ერები ასე განაწილდებიან: ქართველები: 21,936 კაცი ო 19,615 ქალი; რუსები: 15,693 კაცი 13,290 ქალი; სომხები: 34,764 კაცი 31,437 ქალი; ოსები: 1,123 კაცი 877 ქალი; ბერძნები: 495 კაცი 276 ქალი; პოლონელები: 1,639 კაცი 1,198 ქალი; გერმანელები: 1,321 კაცი 808 ქალი; თათრები: 1,610 კაცი 1,094 ქალი; ქურთები: 177 კაცი 46 ქალი; აისორები: 1,169 კაცი 1,027 ქალი; ჩაჩნები: 343 კაცი 13 ქალი; სპარსელები: 4,491 კაცი 1,334 ქალი; ებრაელები: 1,656 კაცი 1,690 ქალი; ქარაიმები: 19 და სხვანი 1,847 კაცი და 1,372 ქალი.

* *

„კავკასიის სამეურნეო გაზეთის“ სიტყვით

მიწათ-მოქმედების მინისტრს გადაუღვია კავკასიის საფილოქსერო კომიტეტისათვის 120,000 მან. 1896 წლის მუშაობისათვის.

* *

იმავე გაზეთს მოჰყავს ცნობები „Вѣст. Фин., пром. и торг.“-დან რუსეთის უცხოეთთან აღებ-მიცემობისა ევროპის საზღვარზე, კავკასიის შავი ზღვის განაპირით და ფინლანდიისთან ეპრობითურთ. მთელი ეს აღებ-მიცემობა გამოიხატება 1,000,068,000 მანეთით; ამ ჯამიდან 586,030,000 მანეთის გაუტანიათ და 414,038,000 მან. შემოუტანიათ. ცხოვრების სურსათს გატანაში უჭირავს პირველი ალაგი, ე. ი. ის შეადგენს 56,333%. დაუმუშავებელ მასალათა გატანაში კავკასიასაც საკმარისი ალაგი უჭირავს, მაგ. ნათეულობა გაუტანიათ 55,836,000 ფუთი, რაც წარმოადგეს 23,683,000 მან. ღირებულებას; ძირტკბილა—845,000 ფუთი 882,000 მან. კავკასია ღებულობდა აგრეთვე მონაწილეობას შემდეგ ნაწარმოებთა გატანაში: აბრეშუმის, პარკების, მატყლის, ხალიჩების, ტყაყების, შავი ქვის, პირუტყვების და სხვ.

* *

ამიერ-კავკასიის რკინის გზის ტელეგრაფის ანგარიშიდან ჩანს, რომ წასულ 1895 წელს გადაუციათ 5,258,713 დეპეშა; ამათგან გაუგზავნიათ 2,444,168 დეპეშა და მიუღიათ 2,634,283. (Кавказъ.)

* *

პოლიცემისტერის წლიური ანგარიშიდან ეტყობილობთ, რომ წასულ 1895 წ. თბილისში ყოფილა 12,082 ქვის და 127 ხის შენობა.

* *

ამ ქვათ თბილისში ბ. მედედევის ხელმძღვანელობით განსაკუთრებითი კომისია შეუდგა საშუალო სამეურნეო სასწავლებლის პროექტის შემუშავებას.

* *

„კავკ. სამეურ გაზ.“ გვაცნობებს, რომ ავღბარში რკინის გზის ღიანდაგის მახლობლათ აქაურ მოხელეებს აღმოუჩენიათ ღვინის ქარხანა; თურმე ამ ქარხანაში ღვინოს აყენებდენ თათრულ ქიშიშისაგან და ქარხნის პატრონი, ივ. ლისოვი, რომელიც

თ. ჭაჭავაძის თირმით ეპქრობს, ამ ღვინოს კახურ ღვინოთ ასალებდა.

* *

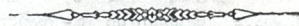
ხრეთიდან იწერება ბ. ლეონიძე გაზ. „იერიასი“ შემდეგს:

ს. სრეთი. სოფელს ხრეთის, შორაპნის მაზრაში, დილით ოც-და-ოთხს მარტს მოხდა საშინელი უბედურება: მოზვედა და ჩაინგრა მთელი ოცდაექვსი მოსახლის, აზნაურისა და გლეხის ეზო, ევნახები და სახნავეები და ჩამარხა მიწაში მათი სახლ-კარი და საცხოვრებელი. რადგან დღით მოხდა ეს უბედურება, მცხოვრებლებმა მოასწრეს სახლებიდან გამოსვლა; გადაარჩინეს აგრეთვე პირუტყვიც, ხოლო დანარჩენი საცხოვრებელი: სახლები თავისს მოწყობილობით, ქური და მარანი, საცხე ბეღლები და სასიმინდეები მტერათ იქცა და ჩაინთქა უზსკრულში. დანგრეული ადგილი სიერციტ იქნება სამი ოთხ-კუთხიანი ვერსი. შეუძლებელია გამოიცინოს კაცმა, ვინ სად მოსახლობდა, და ვისი რა იყო! ყოველივე არეული და გადაზედილია ერთმანეთში... აღარ დარჩენიათ, არამც თუ სახნავ-სათესი, არამედ სახლის დასაღვმელი ალაგიც, რომ შესძლონ შემდეგისათვის დასახლება! ამ გაუზღუდურებულ ხალხს დროებით თავი შეფარებულნი აქვს მეზობლებთან.

აღდგომის კვირაში, როდესაც ჩვეულებრივ მთელი იმერეთის სოფლის მცხოვრებლები მღვრიან, ღვინობენ და ქეიფობენ, ეს გაუბედურებული ხალხი, რიცხვით 130-დან 150-დე სული გულზე ხელდაწყობილია და თავ-დაკიდებული ოხვრით და ეაებით დატიროდენ თავის უსაშუალო და უნუგეშო დღევანდელს და მომავალს ცხოვრებას!

ჩემს იქ ყოფნაში მოვიდენ შორაპნის მაზრის უფროსს გამოგზავნილი მოხელე და ადგილობრივი ბოქაულაიც. მათის შევასებთი მთელი დაღუპული უძრავ-მოძრავი ქონების ფასი შესდგა 89,651 მ. და 50 კაპ. თუ საჩქაროთ საიდანმე მათ შემწეობა არ მიეცათ შიმშილით დახოცებიან!

ორმოცი მოსახლე, ამ დანგრეულ ადგილების მეზობლათ მცხოვრები, მოვლის აგრეთსავე უბედურებას; მთელი ამათი ადგილ-მამულიც დახსნილია და თანდათან ქვევით იწევს.

საყურადღებო ამბები.

უსი. ს. რუსისში ამოიჩინეს მამასახლისათ გამსახურაშვილი, იმის იმედით, რომ მდიდარია და უშვილო, რის გამო სოფლის ფულს არ შეჭამსო. იმედია ახალი მამასახლისი მიაქცევს ყურადღებას სოფლის წერილ ქურდ-ბაცაცებს და შუა სოფლის გზას, რომელიც საძაგელ მდგომარეობაში ჩაფარდება ხოლმე ავღრიან დღეებში და ზამთარში, ისე რომ არამც თუ ფეხით მიმავალი ადამიანი იქ ვერ გაივლის, არამედ ცხენოსანსაც გაუჭირდება. მეორე უბედურება რუსისისა ისაა, რომ წყალ-დიდობის დროს ყოველ მხრივ გზა შეგვეკვრის, რადგანაც არც მტკვარზეა ხიდი და არც ლიახეზე; მართალია, ბორნები კი არის ხოლმე ქარელსა და სკრის პირდაპირ, მაგრამ წყალ-დიდობის გამო ან ხსნიან, ან წყალი აფუტებს და დიდ ხანს ევლარ აკეთებენ.

ს. რუსისში არსებობს ერთ — კლასიანი სასწავლებელი, რომელშიაც სწავლობს ორმოცამდე შეგირდი. ამ სკოლაში არ დაიარებიან არც ზემო და არც ქვემო უბნელები. რას უნდა მივაწეროთ ეს?

სასწავლებელთან არსებობს პატარა ბიბლიოთეკა, დაარსებული პატივეცმული კონსტანტინე მამაკაშვილის თაოსნობით. ახლა რუსულ მანდილოსანთ და ადგილობრივ მასწავლებელს განუზრახავთ სამკითხველს დაარსება და ბიბლიოთეკის გადიდება, რისთვისაც უნდა გამართონ ხელის მოწერა. იმედია თანაგრძნობას გამოიწვევს ეს საქმე.

რუსისული ისონა.

* *

ს. სურქუბიძან (გურია) გვატყობინებენ მეტათ უნაურ ამბავს, რომელიც, თუ მართალია, ფრად საყურადღებო მაგალითათ უნდა ჩაითვალოს ყველა მეცნიერის მიერ. ერთი გლეხი წასულა სანადიროთ, მაგრამ გზა არევიან; დიდ თოვლის და ნამქერის გამო კვალი ვეღარ გაუკლევია და გადაუწყვეტია იქვე დადი მუხის ფულურკოში ლამის გათევა. იგი შესულა შიგ, მაგრამ წარმოიდგინეთ მისი მდგომარეობა, როდესაც შიგ მწოლიარე დათვი დახედა. გლეხი კანკალს აუტანია, მაგრამ დათვი წამომდგარა, თათით ჩამოუბერტყია თოვლი გლეხისთვის და იდგილი დაუთმოა. ის ღამე თურმე დათვი და გლეხი ერთათ იყვნენ. მეორე დღეს გლეხი გათენებისას გზას შეუდგა; დათვი თურმე წინ მიუძღოდა, შეიყვანა სოფელში და დაბრუნდა უკან.

გაიგეს თუ არა ეს ამბავი სოფლელებმა, მოინდომეს დათვის მოკლა, მაგრამ გლეხის თხოვნას დაუთმეს. მეორე დღეს მადლიერმა გლეხმა დათეს მადლობა იმითი გადაუხადა, რომ ძღვენი წაუღო.

* *

ოსმალითში. (ქართულ მამადიანის ნაშრომი და გურჯიას ქველი).

ამას წინეთ რალაცა საქმეზე ვორდიდან სამსონში წავედი; დალა იყო, როცა გემიდან გამოვედი, წამოგვექ ზღვის პირათ და დაღონებულმა დავიწყე სამშობლო ქვეყნისკენ ყურება, ამოვიღე ახალი მიღებული ქართული გაზეთები და დავიწყე კითხვა. არ გასულა ერთი წამიც, რომ ქართული ლაპარაკი მომესმა; გაიხედე და შევამჩნიე, რომ ორი ქართველი მამადიანი ერთი მეორეს ესაუბრებოდა ღ თანაც თითს ჩემკენ ანიშნებდნენ: ის კაცი ვილაცაა ჩვენებური ქართველი უნდა იყოსო, თქვა ერთმა; გამოჩქარებით ახლოს მოვიდა და უეცრათ შეჩერდა. შეჩერება თურმე იმას ნიშნავდა რომ ქართულათ სალაში დავიწყებოდა. შემდეგ უცებ წამოიძახა: „დილას გამარჯობით ბატონო“ და დაჯდა ჩემს ახლოს.—უცაკრავათ არ ვიყოთ, სადოვური ბრძანდებით?—მკითხა, როცა გაიგო საქართველოდან ვარ. აქან დაქანა თავი და თვალეზე ცრემლი მოადგა, ერთიც გულიდან მწარეთ ამოიხრა და წარმოთქვა: „ძიან 1), ნამუსი და კაცობა და მემღეკეთი 2). საქართველოდან გადასახლეს, მეოთხე მუხაჯირის 3) დროს; მერე არც ვამიციანა ხეირიანათ და არც მიქეიფია“. ბევრი რამ მელაპარაკა და შემდეგ მკითხა: „ეს გაზეთები ქართულია, თუ რუსული“, აიღო ხელში და თავის ამხანავს შეხედა: „ხუსეინ ხუსეინ! მოდი აქ, ჩვენ რომ ჩარჩამბას ვურუმის 4) ქლისეზე 5) ნაწერი ვნახეთ, ამას არ გავდა? —ხო, მაგას გავდა, —უპასუხა ამხანავმა.—კაცო და სარცხილი არ არას ჩვენ ქართული ლაპარაკი ვიცოდეთ და ქართული ნაწერი ვერ ვიცნათ? მეორემ უპასუხა: სირცხვილია, მარა აქ ვინ გეასწავლიდა ქართულ წერასო. ჩვენ აღარ შეგვეცდია, დავემშვიდობე კმაწილებს და წავედი ჩელქე-

1) ძიან არც თათრულია და არც ქართული, უნდა იყოს ქმონილო, ან და ბიძიან.
 2) მემღეკეთი თათრულია სამშობლო ქვეყანას უნდა იყოს.
 3) მუსაჯირი ან სქელისან თათრულია გადასახლება უნდა ნიშნავდეს.
 4) ვურუმი თათრულია ბერკენს ქება.
 5) ქლისე თათრულია ეკლესიას ქება.

ზებში ცხენის საქირავებელათ; დავიქირავე ერთი ჯანრიკა და გავსწიე ჩარჩამბას; მეგონა დიდი რამ ძველი ნაშთი იყო. მივედი ბერძნის მეტამორფოს⁶⁾ ეკლესიაზე; შევხედე სამხრეთით გარეთ კედელზე, რომელზედაც ქართული ასოებით შემდეგი ეწერა.

„ჩუკთ სექტემბრის—კე-სა 1829 წ.

საფლავსა ამასა შინა მდებარე

ნეტარათ ხსენებული

გურიელი გიორგისძე ქაიხოსრო“

ამის გვერდზე: „აღმომკითხველო, შენდობა უბძანეთ“.

ეს წარწერა დიდხანს არ წაიშლება, რადგანაც ღრმით არის ამოჭრილი. როცა ქვას ეუკვირდებოდი, რომ ეს წარწერა გადმომეღო, ამ დროს ერთი მოხუცი ბერძენი თავზე დამადგა, სალამის შემდეგ მკითხა: ეს რა ნაწერი არისო? ათი წლის ექნებოდი, როცა ეს კაცი აქ გადაიკვალა; ესენი სულ იქნებოდნენ ოცამდინ, ქალი და კაცი; ძლიერ ტიროდნო: ბატონო! ბატონო! იძახოდნო, და მკითხა რა არის ბატონოეო. ესენი შემდეგ ათი დღე დარჩნენ აქ ღმერთე წაიღენ აღმოსავლეთისკენ ღმერთს აქეთ ამა ნაწერის წამკითხველი არაიენ მოსულა და არც ვიცოდი თუ ქართული წერა-კითხვა იყოეო.—მე საჭიროთ დავინახე მეკითხა სახელი და მითხრა ჩვენ გვეტყვიან: იან-ალა-არაფიდის და ეს ეკლესია ჩვენ გვაბარიაო. ამოვიღე ქართული ფული ღმერთე: აი იან-ალა, ქართველებს ფული ჰქონდათ, არა თუ წერა-კითხვა, ქართველებს უფრო შორ ქვეყნებშიაც კი იცნობენ და თქვენ რასთვის არ იცით, როცა მებზებელი ვართ-მეთქი. აიღო ხელში ფული, ამოიღო სათვალე და დაუწყაო ყურება, დაინახა ქართული გვირგვინი და მითხრა: აი ასეთი გვირგვინი აქ ერთ ქვაზედაც იყოეო; წამიყვანა და მანახვა მარმარილოს ქვაზე შეენიერათ ამოჭრილი ქართული გვირგვინი, რომელიც ორ ანგელოზს უჭერია ხელში. შემდეგ წამიყვანა სახლში, ბევრი რამ მელაპარაკა და მერე დიდი ბოდიში მოითხოვა და მითხრა: ეს ძველი არ უნდა მოგვეშალა; მაგრამ როცა ეს კაცი იქ შეინახეს, ეკლესია ძლიერ პატარა იყო და მერე 1875 წ. დაეშალეთ და გავადიდეთ. ამისათვის მეტა გასაქანი გზა არ იყო და იქულებული გავხდით დაგვეშალა ძველი. დაეშალეთ, ის ქვა, რომელზედაც წარწერა იყო, გარეთ კედელში ჩავაშენეთ, გვირგვინი იქ აღარ შეშენოდა, ამისათვის ეკლესიის უკან მაღალ ადგილზე მივაშენეთ; მაშინ აქ ეკლესიის დაშლაზე ეპისკოპოსი ბრძანდებოდა და ამ კაცის ძელები ამა-

⁶⁾ მეტამორფოზს ეკლესია ბერძნულათ ფერისტავ-ლეის ეკლესია ჰქვია.

ხიკა და ერთ მიტკლის ტომარაში ჩააწყო, აკურთხა და საკურთხეველში შეინახაეო.

ეტყობოდა სწორეთ ეს სარაფიდი კარგი განათლებული კაცი იყო, რუსეთშიაც შეიღებოდა ყოლია ვაჭრებათ, კარგი პატივი მცა და ვერც გამომისტუმრა.

ერთი ძველი ორი წლით წინაზე ეუნიას ვნახე, მაგრამ წარწერა წაშლილიყო, მართო შემდეგი ეტყობოდა ჩუ. სოფია წ*. ჩარჩამბა სამსონიდან აღმოსავლეთით 40 ვერსის სიშორეზეა.

ოზურგეთელი ჩხსიძე.

* *

ქ. ქუთაისი. 5 ნოემბერს 1894 წ. ქალაქის საბჭომ დაადგინა ნოქრების თხოვნით, რომ კვირა-უქმე დღეს ვაჭრობა მხოლოდ შუადღეს შემდეგ სალამოს ექვს საათამდე წარმოებდეს, რამაც, ცოტათი მაინც დააკმაყოფილა აქაური ნოქრები. ეს გადაწყვეტილება, რომელიც დამტკიცებულ იქნა სამხედრო გუბერნატორის მიერ 1895 წ. მაისიდან, პირველთა სრულდებოდა რამდენიმეთ მაინც, მაგრამ რაც დრო გადიოდა, ისე თან-და-თან შეეკვეცა ფრთები და დღეს სრულდებით აღარაიენ აქცევს ყურადღებას იმ გარემოებას, რომ კვირა-უქმე დღეებში დიდიდან სალამოდის ღიაა მალაზიები და ვაჭრობა გაჩაღებული. ამიტომ ნოქრები ისევ იძულებული არიან მართებლობას მიმართონ, რათა მათი უფლება აღდგენილ იქნეს.

მარტის 30 იყო დანიშნული ქუთაისის საურთიერთო კრედიტის საზოგადოების წლიური კრება, რომელზედაც განიხილეს 1895 წლის შემოსავალ-გასავალი, და ბოლოს უნდა აერჩიათ ერთი დირექტორი მ. ნ. ქუთათელაძის მაგიერ, რომელსაც კანონით ვადა შეუსრულდა. კრებამ აირჩია იგივე ქუთათელაძე ხმის უმეტესობით (185 თეთრით).

გურული ამხანაგი

* *

გურია. ცხოვრება ჩვენში შესამჩნევათ იცვლება... გაჭირვება უბედურების მეტს აღარაფერს ცხედათ ღმერთს ამ გაჭირვების დროს ჩარჩები ღმერთს გასაქანი კაცები სარგებლობენ. „ღმერთმა უშველოს მალხაზის, თვარა კინალამ დამინგრის ბოქაულებმა ოჯახიო. კიდევ იმან მასესხა თუმანი ათ შაურათ თვეშიო“, უმაღლის გაჭირვებული გლეხი მოვახმეს.

გურული ღრტივით ამბობს: „ქალიკონი, (ქარია, რომელმაც დიდი ზარალი მისცა გურიას შარშან) წყალ-დაღობა და დიდ-თოჯობა ხომ გასაკუ-

რალია, მარა ამ გაჭირვების დროს გადასახადის ასე საფარცავოთ გაძლიერება რა ამბავიაო. ისედაც დაძაბუნებულებს, თუ რამე გეგებადა ორი დღის სულის დასაპურებელი—გვართმევენ და შიმშილის მეტი აღარა მოგველისო. „მოსე მწერლის“ გვარი სოფლის მოხელენი ბევრია გურიაში, მაგრამ ნიგოთი სხვა სოფლებზე უფრო წინ არის ამ მხრივ; აქაც არსებობს გამოქნილ პირთა გუნდი, რომლის მეოხებით შესაბრალისათ იხაგრებიან მცხოვრებნი. მრავალთა შორის რამდენიმე მაგალითი ამ გუნდის მოქმედებიდან: ნიგოთის ახალი შკოლის შენობის 900 მანეთს მეორეთ ახდევინებენ სოფელს. მოხდება ხოლმე, რომ მაღაზიის ფულს, რომელიც საზოგადოების სასარგებლოთ არის დაარსებული, ორჯელ აიღებენ სოფლიდან და ხშირათ არც ერთი აღარა ჩანს. ხშირია იგიც, რომ გზების გასაკეთებლოთ სოფელს ახდევინებენ ფულს და კერძო მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლოთ იხმარება. „ბლანკების“ ფული, რომელიც საზოგადოებას უნდა მოხმარდეს, ცამ ჩაყლაპა თუ მიწამ არ ვინ იცის!..

წასულ წელს მამასახლისის ამორჩევის დროს ძალ-მომარეობას ჰქონდა ალაგი, ამიტომ ეწიშობთ, რომ მომავალი არჩევანების დროს, რაც ადრე უნდა მოხდეს, იმევე ძალ-მომარეობამ არ იჩინოს თავი. იმედია ბ. მაზრის უფროსი ჯეროვან ყურადღებას მიაკცევს ამ გარემოებას.

ერთი სასიამოვნო ამბავიც უნდა გაცნობოთ: თ. დიმ. მაჭუტაძის მეცადინეობით ნიგოთში გაიხსნება სახალხო წიგნთ-საცავი, რაზედაც ბევრმა აღუთქვა შემწეობა.

გინსე გურჯული.

კარაბადინში დაცული შელოცვანი.

კანასკნელ დროს მეცნიერებამ დიდი ყურადღება მიაქცია სხვა-და-სხვა ერის სარწმუნოებრივ წარმოდგენას კაცის და ქვეყნის შექმნის შესახებ, შეადარა უმუქველესი ცნობანი აწმყო მღვთმარეობას და დარწმუნდა, რომ ქრისტიანობას, ანუ ისლამს ვერ შთაუთქვას მამა-პაპათა რელიგია; მათი ჩვეულებანი, შეცვლილნი ახალი ცხოვრების მიმდინარეობით, გვისურათებენ ჩვენ წინაპართა გონების საზღოს. განსაკუთრებით ინტერესი აღძრა შელოცვების შესწავლამ და აღმოჩნდა მეტათ საყურადღებო გარემოება, სახელდობრ ის, რომ ევროპის ერთა შელოცვანი მომდინარეობენ ეგვიპტიდან, ან ასურეთ-ბაბილონიდან.

ჩვენ წიგნში „ისტორია ქართული სიტყვიერებისა“ მოგვეყავს რამდენიმე შელოცვა რუსულათ გადათარგმნილი. მაგრამ მოგვხსენებათ, შელოცვის გადაცემა უცხო ენაზე მეტათ ძნელია და ამიტომ განვიზრახეთ ქართულათვე გვეცნოთ მკითხველს ჩვენ მიერ შეკრებილი შელოცვანი. რასაც ამ პირველ წერილში მოგახსენებთ, იგი ამოწერილი იქნება ძველი კარაბადინიდან, რომელიც საექიმო წიგნათ არს აქამდის ცნობილი.

1. ლოცვა თვალში ფრჩხილისა.

ჩვენ ბანს უკან ზღვა არის, ზღვაში კალოა, კალოში ძნა არის, ძნაში ხელურია, ხელურში მუჭია, მუჭში თავთავია, თავთავში მარცვალია, წავა მარცვალი, მარცვალს ჩამოაგდებს, ასემც-გაპხმეპი თვალში ფრჩხილო, როგორც რომ წყალში მარილი (შვიდი მარცვალი და ცოტა მარილი მუჭაში უნდა გეჭიროს და ისე ულოცო და წყალში ჩაყარო).

2. ლოცვა წითელი ქარისა.

სახელითა ღეთისა მამისა ძისათა სულისა წმიდისათა! ღეთის დედა მარიამ წავიდა გზასა იერუსალიმისასა, შემოეყარა წითელი ქარი, უბრძანა ღეთისა დედამან მარიამმა: სად მიხვალ წითელი ქარო?— ადამიანის ტანში მივალ, ჰრქვა ქარმან, გულის საწუხებლოთ და ცეცხლის ანთებათ. უბრძანა ღეთისა დედამან: დაბრუნდი, დაბრუნდი ქვეითა, მოგცემ ზენა ქარსა, ჩაგატანებ ქვენა ქარსა, მთასა ხარ ენმეკისასა, ჩაგატანებ კელმეკისასა; ტვინში იყო, ძვალში გამოდი, ძვალში იყო, ხორცში გამოდი, ხორცში იყო, ტყავში გამოდი და ტყავში იყო, კარში გამოდი; გამოდი, გამოჰყე ჩემს ლოცვასა, გამოგიყენ შავი ღორის ჭყვილითა, შავი მამლის ყვილითა, გაგლესამ მენის ტვინთა, ცეცხლის ფიწლითა, ჩავადებ ქებასა ზარფოშიანსა, გაგწეავ. დაგდაგავ. ღმერთო ულხინე (მონასა, ანუ მხვეალსა. სახელი).

3. ლოცვა ღუფგოსი.

სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა! გამოვიდა შავი კაცი, შავი ცხენით, შავი ლავით, შავით შემოსილებითა, შემოეყარა მას მიხელი და გაბრიელ მთავარ ანგელოსნი. ჰკითხეს მას: სად მიხვალ შენ, შავო კაცო, შავი ცხენით, შავი ლავით, შავი შემკობილობითა? და მან ჰრქვა: მე მივალ ადამიანის ტანში შესასვლელათ, ძვლისა სხრავათ, რბილის საქმელათ, სისხლის სასმელათ, გულის საწუხებლოთ. ჰრქვა ანგელოსმან: არ გაგიშვებ,

მამამ იცის და ძემ და სულმა წმიდამან, ადამიანის ტანში შესასვლელათ, არც ძვალის სახრავათ, არც რბილის საჭმელათ და არც გულის შესაწუხებლათ; მოვიტან ჩემსა შეღესილსა, ავტრი და დაგვეკ, ჩაგადგამ ქვაბში, შემოვინებ ცეცხლსა ნავთისასა, ვხარვამ სამეოცდა ხუთს წელიწადს, მოვიტან ოქროს ფიწალსა, გადავაგდებ მთასა გორისასა. ღმერთო უღბნივ სწეულსა (სახელი). ამ ლოცვას რომ ამბობდე, კალამი ამოწე და დუღავოზე უნდა სწერო. წამალი ორი ან სამი კვერცხის გული; ნედლი ტირიფის ქერქი, ზემოთ პირი კი გადაართვი და სარჩული კი კარვათ დანაყე, ქვაბის მური და წმინდა ფქვილი ერთათ დაზილე და სამ დილას ულოცე, მორჩება.

4. ღოცვა მუცლის ტკივილის.

მთასა ისეთი ღეთისასა, წყალი მოდის იღეთი ღეთისასა, მოჰტრინამს ფრინველი იღეთი ღეთისასა, შეჯდა ხესა იღეთი ღეთისასა, ჰყრიდა ნაკერტსა იღეთი ღეთისასა, მოვიდა დედაკაცი ფოცვად მოცინარე, სეა წყალი იგი იღეთი ღეთისასა, დაღად ჰყო: უფალო შემწევე მე და ასოთა ჩემთაგან გამოიყვანე ტეხა ტამაჭისა და ასონი დატყვენ და იგინიე სიტყვიანი მანიჭენ მოსაესა თქვენსა (სახელი).

5. ღოცვა თვალების. კურნება წმიდათა ნუქდილისი (?)

გამოვიდა ზღვით კაცი, იძახდა ლომი, ბლალა, ვითარცა კატა, შემთხენა მას წმინდანი მთავარ ანგელოზანი მიქელ და გაბრიელ, ჰკითხეს: საით მიდინარო შენ, ზღვის კაცი? მიუვო მან: მე ვიყავ ზღვათა შინა, ქვასა ვლტყნიდი, ქვიშას ეტამდი, აწ მოვედი ზღვით შევალ კაცის თავსა, ნახევარ სისხლსა შევხერტ, ნახევარ ტინსა შევტამ, ნახევარ ძვალსა დაეღვე და თვალთა შეუხდები. უბრძანა მიქელ-გაბრიელ მთავარ-ანგელოზმან: ეგ არ იქნების, წარვედ და განეშორე (მონასა ანუ მხვეალსა, სახელი), წარვედ მუნვე ზღვათა შინა, ზღვისა ქვასა ღრტყნიდე და ქვიშასა ზღვისასა სტამდე, განეშორეთ და განრენით ღეთისითა (სახელი).

6. მიწაზე აყოლილის შეტყობა, წამალი და ღოცვა.

მიწაზე აყოლილი ეს არის, რომ გარეთ სადმე ადგილზე კაცს დაემონოს და როდესაც გამოეღვიძება, მამინ ზოგს ენა დაეხმის, ზოგი დაიხუთება და ზოგს რაიმე არ გაუკავდება. ასრეთ ბევრზე მომხდარა, ამას ესრეთ უწამლე: მოიღვე ყოველივე, რაც იშოვნო საჭმლის მარცვლები თითოთსაგან ხუთ-ხუთი მარცვალი და ერთათ აურიე და საცა იწევა, ანუ იჯ-

და, იმ ადგილს მოთხარე. მიწა აქა-იქა ოთხს ადგილს ჯვარედინათ, ჯერ იმ ამოთხრილებში ჩაყარე ის მარცვლები და მერე ისევ ამოიღე და მიწაც ამოიტანე ცოტ-ცოტათი და აეთმყოფს ხელსა და ფეხის თითებში გამოუყარე და ზევიდანე დაყარე და მერე ის მიწა გამოჰყარ და ცეცხლში შეაგდე და ეს ლოცვა ულოცე: სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ამინ. ქარი ხარ, ქარ საყმაწვილო ხარ, სმისა ხარ, ქამისა ხარ, ქალისა ხარ, კაცისა ხარ, მიწისა ხარ, კედრისაგან, ყვედრისაგან და ცემკალანდებისაგან, ქაში ქაქშაჯურისაგან, უქმურისა ხარ, სიცხისა ხარ, სიცვიისა ხარ, განშორდი ამ სწეულსა, ხეარსან მყოფელო და მხსნელო ღმერთო, იხსენ და უღბნივ (მონასა ანუ მხვეალსა შენსა, სახელი).

შემდეგ წერილში მოვიყვანთ ხალხში დარჩენილ შელოცვებს.

ა. ხასხასაშვილი.

ბოშას სიმღერა.

(გერმანულიდან)

ყო ერთი პაწია ბოშა-ბიჭი, ძალიან ღარიბი, ისეთი ღარიბი და ბინძური, რომ ძაღლიც არ ჰამდა იმისაგან მოტეხილ პურს. ის დაწანწალედა ნიდავ ფეხშიშველა და წვივებ დაჩურთული. მ-ს შვედერმანს ტანს მთელი პერანგი არ მიჰკარებია. ყველა ეროდებოდა ამ ტალახიან ბავშს და ყოველ მის შეხვედრაზე პირს იბრუნებდა. ყველა მას უტაბანებდა: - ფუი, შე საძაგელო ტალიხიანო გოჭოვო. ახლოს არ მოგვეკარო, ჩაჯექ მანდე კარებში, სახლი არ აგვიქოთოვო. ხანდახან ნესვის ან საზამთროს ქერს თუ გადაუგდებდენ, სამოწყალოთ, ისიც დიდი იყო მისთვის.

ამგვართ დაწოწავდა ეს საწყალი. ყველასგან ათვალწუნებული, ტირიდა თავის ქვეყნის მოშორებას, რომელიც იყო შორს ცივ-ღრუბლებიან მხარეში.

ერთხელ მოვიდა ღრუბელზე მჯდომარე ლამაზი ფერია, სახელათ დელი-ბაბა, დაინახა ეს საწყალი ბიჭი, შეეცოდა და დაეშვა ღრუბლიდან. ფერია დელი-ბაბას უფრო გაჭირებულები უყვარდა, ვიდრე მდიდრის შვილები, რომელთაც საღამომდის ძინავთ, საღამოს გამოიღვიძებენ მხოლოდ იმისთვის, რომ სიამოვნებით დათვრენ და კვლავ დაიძინონ.

ფერია დელი-ბაბა ეჩვენა გაჭირებულ ბოშა-

ბიქს მზეებრ განსხივებული, დაადგა ბრწყინვალე ხელი თვალეზზე და უთხრა: „შენ ხარ ერთი საწყალი ბავში, სახელათ მისკო. მეცოდები და ამიტომ მე შენ გასწავლი ერთ სათილისმო სიტყვას. როგორც კი იმ სიტყვას წარმოთქვამ, მაშინვე ყველას სხვა ფრათ მოეჩვენები—შენიერთ, კეთილ-შობილ არსებათ და ყველა შეგიყვარებს. ჩაიბეჭდე გულში

ეს სიტყვა და ნუ დაივიწყებ. აი, ეს სიტყვა; „ცოცალი!“ ამას შემდეგ ფერაა გაჰქრა მზის სხივებში.

დამშეული და ყველასაგან მოძულეული პაწია მისკო მიადგა ერთ დიდ კაცის სასახლეს ღ წამოიძახა „ცოცალი!..“ უეცრათ პაწია გლახაკი გადაიქცა შეენიერ დიდებულ არსებათ ღ ყველამ შეიყვარა იგი. მაგრამ გავიდა დრო ღ ის ისევ მინდორში დაწანწალებდა.

ბოშის სიმღერა.

ერთხელ კიდევ, ეს ბოშა ბიჭი მივიდა ერთ დიდ კაცის სასახლეში, ამოიწმინდა ტრემოლები, აიღო ჩანგი და დაამღერა „ბოშას სიმღერა“, მოვიდენ

ბატონის მწყემსები, დაუგდეს ყური მის ჩანგს და ისე აღელდენ მისი სიმღერით, რომ ყველამ დაიწყო ცეკვა და მხიარულება, მოვიდა ბატონის მოუ-

რაეიც, რომელსაც არა ერთხელ გადაეწნა ბოშა ბიჭის ზურგზე მათრახი, და მხიარულათ მიაწოდა ღვინით გავსებული ჭიქა: „დალიე დალიეო“.

შენ უბრალო ბოშა მეგონე და თურმე ყველა მეცნიერებზე მეტი გცოდნიაო—უთხრა მოურავმა. უცრათ ყველას შეუყვარდა პატარა ბოშა ბიჭი. ყველა

აღმოსავლეთის მუსიკა

ეფერებოდა და ჰკოცნიდა. მას ეძახდნენ ოქროს თმიან-სა და არქმევდნენ სასიყვარულო სახელებსა. პაწია ბოშა ძალიან გამხიარულდა, გასათუთდა და დაიწ-ჩო ისევ მინდვრათ წაწწალი. მოშორდა ბატონის სასახლეს და გადიკარგა სხვა ქვეყანაში.

აქ მას დაუწყეს ისევ ცუდათ მოპყრობა, როგორც ქურდ ბაცაცას, სცემდნენ, ზოგი წაიდებდა ფეხქვეშ და თელავდა, ძაღლებს უსისიანებდნენ. ბოლოს მიაღწია საწყალმა ბოშა ბიჭმა ერთ კარ-გამოკეტილ ქობთან და დაურაკუნა. უცბათ გაიღო კარები. იქ იჯდა ერთი შვენიერი ქალი და ქათამს ფუფქავდა ანთებულ კერას წინ. ოჰ, რა გულ-ამაყია ეს ქალი! მას ეტრფის მთელი იმ სოფლის ბიჭები. საწყალი ბოშა-ბიჭი მურტალი, წვირიანი, ტლახში ამოსვრილი, 'მიშველი ფეხებით' შვიცდა ქობში, დაჯდა კერას წინ, მომართა ჩანკი და დაუკრა, თანაც მღერის და მღერის შვენიერათ. ამ სიმღერაში ხანდა-ხან იამის სიტყვა „ცოცალი!“ ქალმა ქათმის ფუფქვას თავი მიანება, მიჯდა კერასთან და ჩაფიქრდა, ცოტა ხანს შემდეგ ღრმით ამოიხენენა, ბოლოს მორთო ქეთინი, მერე უეცრათ წამოხტა და მოეხვია ბოშა-ბიჭს ყელზე. მას წარმოუდგა ეს ბოშა-ბიჭი, ვით ანგელოზი ფრთიანი და როგორც მეფე, ისე მდიდარი. ქალს შეუყვარდა ბოშა-ბიჭი გაგიჟებით და თავის ცხელ ტუჩებს აწებებდა მის ტუჩებზე. ეს მოახდინა ფერია დელი-ბაბამ თავის მომჯადოებელი „ბოშას სიმღერით“.

დილის ღრუბლები ჰქრებიან, მზემ მალლა ამოიწია, დაცხა და შუადღემაც მოატანა. ბოშა-ბიჭს არა აქვს მოსვენება, ის ისევ დაწინწალდება, გადირბენს გორებს და მინდვრებს, ისევ ბინძური, დაკონკილი ტანსაცმლით, ფეხ-მიშველი წვივებ დაჩუთრული, მაგრამ ჩანგი მანც ხელში უჭირავს, და როცა მოისურვებს, ჩამოჰკრავს სიმებს და დაამღერებს თავის მომჯადოებელ „ბოშას ხიმღერას“. ამის ხმაზე ბუნება სმენათ გადაიქცევა და ყველანი დნებიან ბოშა-ბიჭის სიყვარულით.

ნე ცა. დღეს თამაშობს და ცეკვავს მხიარულათ ბოშათა მეფის ასული დაფ-დუღუკის ხმაზე, მისი თვალები ცეცხლს აფრქვევენ, მისი სახსე მკერდი ღრმით იძვრის და ფშინავს, ის თრთის გრძნობათა დღევისაგან, რადგან იცის, რომ შორიდან მას დაშტერება წვერ უღევამ ამწვენებული ახლოგაზდა სოფრომის თვალები—მაგრამ ხვალ? ხვალკი თაქილუნული მწუხარე, ცრემლ-მფრქვევი მიწინწალებს თავის ურდოსთან ერთათ. ბოშათა გროვას უკან მისდევენ წყველითა და კრულით პოლიციის მოხელენი და სცემენ უწყალოთ თვით ბოშათა მეფის ასულსაც. მაგრამ ეს ვაივავლახი მალე დაეიწყებდა, მალე არც ერთ ბოშას აღარ ახსოვს ბნელი ნესტიანი ოთახი საპყრობილისა, საცა დატუსაღებულს ბოშებს გაუტარებიათ რამდენიმე შაფი დღეები. ჩიტიც ხომ აგრეა, რაკი გალიას თავს დაახწევს, ფრთა ფრთას შემოჰკრავს და მხიარულ სტვენით შვითამაშებს, გადიკარგება ლაქვარდ ცის სივრცეში.

ასეთია მაიკოც, ბოშა-მეფის ასული, იმას დარდი არა აქვს, რომ რამდენიმე დღე ბნელ სატუსალოს ოთახში კარჩაკეტილი გაატარა. დღეს ხომ თავისუფალია, თავისუფალი... მის თვალწინ გადაშლილა ქვეყანა შორს თოვლიან მთებამდის, საიდანაც მოჰქრის გულის გამაგრებელი სიო. ღრმით შვისუნთქა ბოშა-მეფის ასულმა ეს გულის დამტკობი სიო. აბურთდა მისი მკერდი, გაისმა ბოშას ურდოში დუღუკის ხმა, შვერთა მისი გული და აუთამაშდა ფეხები; დახე ის კიდევ მოჰქრის ნელი ნიავივით, ტანს არხვეს ალვის ხესავით, უეცრათ მან თვალები ძირს დახარა, თითქოს შერცხვაო, რომ მას სოფრომმა თვალი-თვალში გაუყარა, სიყვარულის ისარი მკერდში ჩაუწვდინა და გული შეუთამაშა. მალე უნდა იქნეს მათი ქორწილიც. აქ ერთ ნასოფლარზე ბოშათ ურდოს კარები დაუცია. აქ არის მეფის ასულის დროებითი სასახლე გამართული, სადაც ახალ დაქორწინებულნი ბედნიერ დროს ატარებენ, სანამდის არ მოუვათ დრო აბარგებისა და წაწწალისა.

მოშორებით, ერთ პატარა კარავში დიდი ამბავი და ხმაურობაა. იქ მზადდება საქორწილო დღესასწაული, აცხობენ პურს, ჰკვლევენ ცხვრებს, რომელნიც მახლობელ სოფლებში მოუპარავთ, ჩამოუხსნიათ ცხენიდან დენით სახსე ტიკები და ჩაუცივებიათ მთის წყაროში. ერთი მარჯვე ბოშა, სახელათ დათა, შინჯავს თვალის ქნევით ყველს, ვითომ და მისი მოპარული არ არის მახლობელ მწყემსებ შორის. იმას თვალწინ უდგია ის ბნელი ღამე, როცა მიეპარა მწყემსების ქონს; თვით უფროს მწყემსს ქონის კარებში ეძინა. დათამ ზედ გადააბიჯა, შეიპარა ქობში და ყველებით სახსე ხალაში ამოცალა. ქურდი

მოთამაშე ბოშა-ქალი

(გერმანულიდან)

მთა ვთერი, მოჰქრის უღარდელათ წელ-წერ-წეტი ბოშა-ქალი. დღეს ის მხიარულია, როგორც ნათელი მოკრალებული ცა, ხვალ კი მისი სახე მოღუშულია, ვით მოღრუბლული მრისხან-

ბევრია ამ ბოშათა ურდოში, მაგრამ დათასთანა მარჯვე და ფეხმარდი ქურდი კი არ მოიძეება. სა ნამდის სამზარეულოში საქმელებს ამზადებდენ, მა- კო თამაშობს გულის წარმტაც ლეკურს. ის ხარობს თავს სიხალგაზღვით. დღეს ის თავის გულის პატ- რონია, ის მეფეა სიყვარულისა, ბედნიერია ის, ვინც მას მოეწონება. მაგრამ ერთი დრო არავის შერჩენა. ბოლოს ჭენება მიკოს სილამაზეც და მასთან ურ დოში პატივც აეხდება. ახლა ეს ერთი უბედური და ყველას მოსამაზურე, ხანში შესული ქალია, რო- მელსაც შეიღებო მუდამ ზურგზე ჰკიდია, მას მოსე- ნება არა აქვს, როგორც საპაღონით დატვირთულ ცხენსა, რომელსაც მუდამ სცემენ და თან ერეკე- ბიან.

ღმერთა ბინდი.

(ჭენიდან — გერმანულით)

ასის დაღა თავის ბრწყინვალე ოქროს შუქითა, ნახი სითით და მტუნარეთა ფშვინვა-სუნსულით, და იწვევს ყველას თეთრ ყვავილებს და მას თავ- ქნეკით,

ნოწითა იათ ცისფერ თავლებ-თ გვიანის სელ-მისა, ჭშლის შენთისა კარდებით შემეუღეს მწვანე სელიანს, დილის ნამითა და შხის სისივებით გამოქარგულსა, და ზედ სვეარელ ჯანის ტომის ეპატიეება. გულ-ღია სელის მიწვევის წამსვე ემოწინებებს; კანები იცმენ ფერად-ფერადსა შალის შარვლებსა და სვეარელ, დიღუბ-კრიალსა ღამის ტან-სატყელს; მანდილოსნები უმანკო თეთრთ იმოსებანს; ჭაბუკნი ტურფათ აშლილს უღვაშსა იგრესენ კოსტით ქაღწულთ გულ-მკერდს თავის-უფალ შებით უღელავთ; ზოტნი ქაღალდს, სათვალეს, კალამს იწყობენ მარდათ უბან ჯიბეში, — და ზეითათ ქაღაქს კარეთა მიეშურება ეს ჭრელი ჯარი, იქ ეფინება რბილ, მწვანე მოღზე მსიარულთა, შესტრფის სიებას, მთეოქვე გოკრების გულსა გადაშლილს, ღამის ზეშელებს და ყვავილებსა ეთამაშება, სტებებს ჩიტების საშურით სტენა-ჭიკჭიკით, და აღტაცებს შიჭკვიის ცის ნათელ გამარსს.

და მეც მიწვითა ტურფა მისი. კარები საშეკრ და მინარკუნს და დამიასს: „მე ვარ მისი, მოდი, ფერ-მკრთალო ოცნების შვილო, მინდა გავოცრო!“ მე არ გაუღე კარები მგრათ გადაწახული და გამოკასხე; „ტყუალთ მატონებ, ავო სტუმარო!

მე შენ გავიცან, მე მოვად გავიცან ამ სოფლის ცრუ სიდიადე; გუნქერდი დიდხანს... დრმა დაკვირვებით, და განქრს ყველა მსიარულება და ჩემ გულს ტანჯავს საუყუნო დაუპატრონა. მე განგტრეტ კაცთა ოჯახს და გულთა სქელ ქვის კედ- ლებში,

შიგ კეიდავ მსოფლოთ, აქნ და იქნც, სიბილწეს, ბორბტს, საცოდავობას. კაცის სასიუხე მე ვკითხულობ უწმინდურ ფიქრებს. მორცხვი ქაღწულის სიწითლეს ჭეშმა მე გტვრეტ იდუმალ მითროლვარე ვნებას, აღფრთოვანებულ, ამაყ ჭაბუკის თავზე მე ვსედავ უდარუნსა ჭრელ ხასს; და მსოფლოდ სასეთ დადრეკილთ, ღანდებს საცოდავს ვსედავ ამ ქვეყნათ ყველგან, და დედა-მიწა არ მესმის რა — სავიეთათ თუ სავადმოყოფო.

მოსუტებულს ჩვენს დედა-მიწას, ვით ბროლის მეკრდშია, ჩავსედე ნათლათ, და საზარლობას ვსედავ მე შიგ; რომელს ამათ მოჭყენს მისი მსიარულ მწვანეს. მე ვსედავ მკვდრებსა. შიგ წიკან გიწროთ სის გუბოქში, სელეზ ჯარეფილ, თვალ-სიღილნი, თეთრი სუდრებითა და თეთრი სასით, და ზაგით დრღინან ყვითელი მატლნი. მე ვსედავ, შვილი თავის სავყარდით მამის საფლავზე ჯდება საცელქით; ბუღბუღნი სტვენენ დაცინების ჭხებებს, მინდრის ყვავილებს გაქვით კისკისი, მკვდარი მამა კი იხგრის საფლავში — და გამწარებულ თრთის დედა მიწა.

საზარლო მიწავ, ვსედავ შენ ტანჯავსა მე ვსედავ შენი გულის სიდრეში მღუღარე ტეტსლას; მე ვსედავ სისსლას. შენი ათასი მარღვით მონადენს; შენ წელულსა ვსედავ, — ჭყეთქს და ისინება და ზეკას სტეორტნის აღს, კვამლს და სისსლას. ვსედავ შენ შვილებს, ბუმბურებს — დეკებს, იმ მოდემას მკელას: ბნელ უფესრულებით ზე ამოდან და ანთებულ ჟინყდილთ მადლს ჭაქრში აქნევენ მძღვართ, ზე აუღლებენ რკინის კიბესა და გაბრახებით მიჭქრან ზღლას, სამეარო ზეცას. მთ სდეკენ ცოცრვით შავი ჯუჯები, დასქდენ, დამისხგრენ ზეცისა სომღლე ოქროს ვარსკვლავნი. გლადებულნი მრისხანეთ ჭკლეკვი ოქროს ფაჭდას; სამეოფულს ღვთისსა, საზარ ღრადლით დაქმნო შირქვე ღვთის ანგელონთა მორჩილი რაწმი. თავის ტანტყე ზის ღმერთი ფერ-მკრთალი,

იგლექს გვირგვინსა, თავზე თმას იგლექს—
 და ახლოს მოდგა ჯარსი მსეცების.
 დგენი ისეჩიან ანთებულ უნთქდელთ
 ზეცის სიგრძეში. ჟუჟუბი ჰგებენ
 ცეცხლის მათრახით ანგელათ შუგზზე.
 ანგელთუბი, სიმწრით მოსრდინი, იგრძესებან;
 რას გრძელი თქმით მათრეკენ შრძსა გასტეორცენ.
 და ჩემ საკუთარ ანგელთსაც შე იქს ვსუდავ
 ხუტუტსა, ოქრო თიანსა, ტკბილ, წმიდა სსეს,
 ბაგეთ ჩასასულ საუკუნო სიყვარულითა,
 და ცისფერ თავლებს ნეტარებით განათებულეს.—
 საზიზღარი შავი ჭაჭუნა მას ჰგიდებს სელსა,
 აფერენს მადლა, ჩემს ანგელთსა, ჩემ ნაზს და ფერ-
 მკრთას,
 კბილ-დაკრეჭილი, მსუნჯ თვალს აკლებს მის წმიდა სსე-
 ულს,

ესევეა მაგრათ საზარელი ნაზი ალერსით—
 და გულსაგლავი მწარე კვილი გაჭკვეთს სამეარს:
 ღაინგრენ სვეტნი, დაიქტა ცა და დედა-მიწა,
 გაშეფდა ევლგან მძლავრი წყვდიადი.

ი. ნაკაშიძე.

მესამოცე წლების მოღვაწენი

და

დღევანდელი ცხოვრება.

(თ. რ. ერისთავის იუბილეის გამო.)

VI *)

გოგორც ზევით დავინახეთ, დღეს ქართველო-
 ბა კარ-ჩაკეტილ განთითებულ მდგომარეო-
 ბაში აღარ იმყოფება. მის გარშემო, მის გვერ-
 დით, მასთან ერთათ მოქმედობს სხვა-და-სხვა ტო-
 მის ხალხი, ის შეერთებულია მისვლა-მოსვლით, ფოჩ-
 ტა-ტელეგრაფით დანარჩენ ქვეყანასთან. ეს მიღრე-
 კილება თან-და-თან ვითარდება და ძლიერდება. მას
 აერთებენ რკინის გზით სამხრეთთან, ჩრდილოეთთან,
 აღმოსავლეთთან და სხვ. ერთი სიტყვით საქართვე-
 ლო გადაიქცევა ისეთ კუნძულათ, რომლის ყველა
 ნაპირები ადვილი მისადგომია. თუ კი ერთხელ კავ-
 კასია ხალხთა სავალი გზა ყოფილა, დღეს ის ხალხ-
 თა სამოქმედო საბიელათ ხდება. რუსეთიდან, სპარ-

სეთიდან, სათათრეთიდან ჩვენ ქვეყანას მოაწყდება
 აუარებელი მუშა-ხალხი, ხოლო ევროპიდან კაპიტა-
 ლისტები. ამნარი მიმდინარეობა დღესვე არის, ხო-
 ლო მისი გამძლავრება დამოკიდებულია მისვლა-მო-
 სვლის გაადვილების და წარმოების გაფართოებისა-
 გან. ჩვენ ამ ორივე გზაზე შევდევით. ცხოვრების
 ორივე მხარე ერთათ წინ მიდის. განვითარება შიგ-
 ნით და გარეთ წარმოების და აღებ-მიცემობის, გან-
 ვითარება შიგნით და გარეთ მიმოსვლის და ერთმა-
 ნეთთან დაახლოების—ასეთია ჩვენი გზა, ასეთია ის
 პირობები, რომელშიაც დღეს ვიმყოფებით და ემოძ-
 რავებთ. განა ამგვარ მდგომარეობაში ვიყავით ამ
 20—25 წლის წინათ? მართლია, ამის საძირკველი
 მამინ ჩაიყარა, მარა მისი განმტკიცების და ზედ
 კედლების აშენების პირობები დაიბადენ შემდეგ,
 უკანასკნელ 10—15 წელში. მესამეცე წლებში შე-
 საძლებელი იყო ეროვნული მოძრაობა ქართული
 ენის დაცვაში გამოსულიყო, მაგრამ დღესაც აქ გა-
 ჩერება, ამ ერთ წინატილზე გაყინება განა არ ნიშ-
 ნავს უკან ჩამორჩენას, უაზრობას, უშინაარსობას?
 მეტყვით: ეგ დღესაც საჭიროა. სრული ჭეშმარიტე-
 ბაა. ეს საჭირო იქნება მანამდის, სანამ მისი მომავ-
 ლინებელი არ მოვევმორდება. მაშ იმ დრომდე მხო-
 ლოთ ერთი-და იგივე ვიმეორათ, ერთი-და იგივე
 ვიძახოთ? სად არის წინ-სვლა. აზროვნების შემუშა-
 ვება, ცხოვრების გარკვევა? განა აზრი, მწერლობა
 არ უნდა იყოს თანამედროვე სინამდვილის გამო-
 მხატველი? აქ და მხოლოთ აქ არ უნდა ეძებდეს
 წყაროს სიცოცხლისას და ძლიერებისას? ის, რასაც
 ყველა ჩვენგანი გულში გრძნობს და პირადათ ამ-
 ბობს ნახევარი საუკუნის წინ მოხდა. ამ დროს შე-
 მოიხაზა ის საერთო ფარგალი, რომელშიაც ვტრია-
 ლებთ. ეს ფარგალი იმდენათ საგრძნობია შიგნით
 მყოფთათვის, რამდენათ ესენი ერთმანეთს მოხედ-
 ბიან. მათი ინტერესი ერთმანეთს შეეჯახება. ხოლო
 ეს დამოკიდებულია ცხოვრების წარმატებაზე. მაშა-
 სადამე, აქ არის ორი საგანი: ერთი უძრავი, ერთ
 ალაგას გაჩერებული, მეორე მოძრავი და წინ მიმა-
 ვალი. თუ დღეს პირველი საგრძნობელია—ეს იმი-
 ტომ რომ მეორე (ე. ი. ჩვენვე) გაიზარდა, გადი-
 და და გუშინდელ აკვანში ვეღარ ეტევა. ამ ზრდის
 ერთი ხანა მესამოცე წლებია, მეორე კი დღევანდ-
 ელი ცხოვრებაა. ეს ორი ხანა ისე განიარჩევა ერთმა-
 ნერთისაგან, როგორც შეიდი წლის ბევში თოთხ-
 მეტისაგან. მართალია, ბევში თოთხმეტის ვერ გახდ-
 ბოდა ისე, რომ ჯერ შეიდის არ გამხდარიყო, მარა
 ვინ იტყვის ორივე ერთი-და იგივეა? 9 წელიწადი
 ვერ იქნებოდა ისე რომ ჯერ 60 წელიწადი არ ყოფი-
 ლიყო, მარა ვინ იტყვის ორივე ერთნაირია?

*) ის. „კვალი“, № 14.

იმდენათ, რამდენათ ზევით გავარკვეით და ქვევითაც გავარკვეით, დღევანდელი ხანა პირდაპირი უარისყოფაა გავლელი ხანის. დღეს ქართველობას გაცილებით მეტი რთული და სრლიად ახალი საისტორიო კითხვა აქვს გადასაჭრელი. ერი უკან ჩამორჩენილი გადაეშვა ახალ მორევეში, შეტოვა ახალ ტალღებში, მარტო კი არა, სხვა უფრო მომზადებულ ერებთან ერთათ. მათი ნაღი მუდამ ერთმანეთს ეჯახება. რანაირათ შეიძლება, სუსტი მენაგის ამ ბრძოლაში გადარჩენა? საიდან უნდა მოიკრიფოს იმდენი ძალა, რომ მან აღდგებულ ზვირთები გადალახოს და მეორე ნაპირას მშვიდობით მიადგეს? აი აქ არის მთელი კითხვა. ჩვენი კულტურული წარმატება ამის ახსნას მოითხოვს.

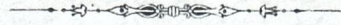
როგორც არა ერთხელ მოვიხსენეთ, ის რამაც ჩვენ წინ-წაგვიწია, ახალი მოქმედებისაკენ გავაქანა, ყოფნის, თუ არ ყოფნის კითხვა დაგვისვა არისევონომიური ურთი-ერთობა. ამასთან მკიდროთ შეკავშირებულა ყველა დანაჩენი მხარეება: ლიტერატურული, იურიდიული, პოლიტიკური, ეროვნული და სხვ. მაგრამ არის განვითარება და განვითარებაც. განვითარება იქნება ისიც, რომ მთელი ქართველობის ქონებას და გონებას ვიღაც გადამთიელი დეპატრონოს და ისიც, როცა ქართველობა საქართველოში ყოველ სარბიელზე ბატონობდეს. სად არის ის ძალა, რომელიც ჩვენ ამ მეორე გზისაკენ ხელს წაგვიკრავს? საიდან მოგროვდება ის შეუღრკელი მხნეობა, რომელიც დაამარცხებს უცხო ტომთა მეტოქეობას და უმაღლეს საუფხურზე აგვიკვიანს? უცხოეთიდან მოგვევლინება? სხვისი მიწის შვილი იქნება? არა, ელექტრონის ძალა, რომელიც ჩვენ გარს შემოგვეხევეა და უბრალო შენებისთანავე დამწველ ნაპერწკალს გასცემს, ჩვენშივე უნდა მოგროვდეს, ჩვენვე უნდა შევიმუშაოთ და თავი მოვუყაროთ იმ საერთო აუზში, რომელსაც ეწოდება ქართველობა და რომლის თითოეული მართული თითოეული ქართველია. ამ მართულობის შემაერთებელი ძირი ცხოვრებაა, ხოლო მათი ბოლო ეროვნება, ეროვნული ძალაა. შეახეთ ხელი უკანასკნელს და მაშინვე ეს გადაეცემა პირველს. შეახეთ ხელი პირველს და ერთიანათ აბობოქრდება უკანასკნელი. პირველი დაუშრეტელი შადრევანია, საიდანაც ჰაერში სცემს ანაკრა წყალი. დააქირეთ ხელი შადრევანს მაღლიდან და შეჭველათ შეჩერდება წყლის მსვლელობა. მაგრამ რამდენსამე ხანს შემდეგ შენით თუ არ მოშორდი, ის ახალი მოკრევილი ძალ-ღონით ჰაერში გისვრის. მოშალეთ თვითონ შადრევანი და ყოველივე გათავდა, აღარ არის წყლის სროლა, აღარც მისი ძლიერება. და, აა, სწორეთ ამნაირი შადრევანია

ცხოვრება, სამოქმედო ასპარეზი და ამის განმტკიცება, გაგანიერება უმაღლესი ისტორიული დანიშნულებაა. მხოლოთ აქ არის ის ნიადაგი, რომელზედაც მაგრდება თვითოეული ერი და შედის საკაცობრიო ცხოვრებაში.

კიდევ ეკითხვით: რანაირათ უნდა მოგროვდეს ჩვენ ერში ასეთი ძალა? რა დღილის ემორჩილება იგი? როგორ წარმოებს ეგ პროცესი?

ნ. ჟორდანია.

(შემდეგი იქნება)

ბ ა შ ი — ა ჩ ტ ე კ ი .*)

ბოლოყაშვილმა კარგი ფეხი ეერ მიუტანა სპარსელებს: გადაიდა თუ არა მათენ, მაშინვე გაჩნდნ კახეთში სხვა-და-სხვა გუნდები გავარდნილთა და მოსვენებას აღარ აძლევდნ თათრებს. სადაც კი შეიგულებდნ და მოასწრებდნ, სულ მუსრს ადენდნ, და ისე შეაშინეს რომ არა თუ სოფლებში ევლარ დაფარფაშობდნ აღრინდულათ, ცინე დარბაზშიაც კი შიშის ქარი უქროდათ. და თუ არ სიფრთხილით, გალანის გარეთაც ევლარ ბედადენ ფენის გადადგმას. შესანიშნავი უფრო ის იყო, რომ მარტო თათრებს კი არა, ქართველებს უფრო სდევნიდნ, რალი კი შეატყობდნ რომ თათრების მომხრე და იმათი ერთგულები არიანო. ბეერი გამოჩენილი და თათრის სამსახურში დაწინაურებული გამათხბოვეს წუთისოფელს, რამდენიმე თავდაზნაურობის ოჯახი აიკლეს; საბუეში ერთი ღედელი შეიპყრეს, როგორც ქვეყნის ორგულს, თვალეები დასთხარეს, ახლა მაინც ჩაინედე გუნებაში და შეინანეო. ჯანიდერს სახლკარი გაღუწეს. ამბობდნ რომ ჩოლოყაშვილსაც რამდენჯერმე დაესხენ თავზე, მაგრამ კაც მრავალმა ოჯახმა, როგორც იქნა, მოიგერაო. იმათი წინააღმდეგობა და მოპირდაპირობა მით უფრო საძნელო შეიქნა, რომ არაენ იცოდა, ეინ იყვენ, სად იყვენ და საიდან როგორ მოდიოდნ. ჩავარდა მთავრობა საგონებელში: „ადგილის კურდღელს ადგილისე მწვეარი თუ დაიჭერს, თუ არა უცხო ევრას გახდებოა“, — ფიქრობდა ფეიქარ-ხანი და კახელებსე ეხეწებოდა, რომ გამოდგომოდნ იმ უკუღმართებს და მით ერთგულება გაეწიათ ყვენისათვის. გუნებაში, ეგება, ბევრს უნდოდა, მაგრამ ცხადათ კი მათი ღეე-

*) ის. „კვადი“ № 50. 1895 წლისა.

ნა შიშით ვერაინ ვაბედა და ჩოლოყაშვილს მიანლო მთავრობამ, რომელსაც, როგორც თვითონ ამტკიცებდა, ცდა არ დაუკლია, მაგრამ მანც ვერა გააწყობა!..“ გუნდები უფრო და უფრო გამრავლდნენ და გავარდნილები გათამამდნენ. გაჭირდა საქმე. ფეიქარ-ხანმა აღარ იცოდა, რა უნდა ექმნა, და უნდა ეცნობებია ყვენისთვის, რომ ერთ დღეს არ გამოცხადებოდა სეიმონ მაყაშვილი და არ შეეპირებოდა: „მე დავამშვიდებ ქვეყანასაო!.. ეს მაყაშვილი, როგორც გაიძვრა და გაუტანელი კაცი, ყველას სძულდა. თვირანში იყო გამოწდილი ყმაწვილობიდანე და ერთ დროს დიდი ადგილიც ეჭირა სასახლის კარზე, მაგრამ ცოტა რამეზე გადაუბრუნდა ფეხი და შერისხული გამოისტუმრეს თავის ქვეყნისკენ და მას შემდეგ უმნიშვნელოთ დახეტებოდა აქეთ იქით. დიდ-კაცობისა და მტარვლობის ნაჩვევს მოსვენება აღარა ჰქონდა და სულ იმაზე ჰფიქრობდა, თუ როგორ დაეიბრუნო ძველი დრო და დიდებოა. თარეშობის დრომ ხელი მოუმართა მის მოუსვენარ სურვილს და ხელ-მეორეთ გამოიყვანა სარბიელზე: მთავრობამ მთავარ მეთვალყურეთ დანიშნა დიდების მიძიებელნი და უფლებათუფსაზღვრელი მოხელეც მაშინვე შეუდგა საქმეს: შეატყობინებდნენ თუ არა მისი ხელ-ქეითები, რომ ამა ზე ამ სოფელში თავზე დასხმინა ვისმე და ან ტყუილა გზით გაუვლიათ სადმე გავარდნილებსო, მაშინვე აიკლებდა იმ სოფელს და ააოხრებდა გაუკითხვათ. „ბატონო! ჩვენ რას გვეჩივრებ? ძალაც თქვენ ხელშია და სამართალიცაო. ვინმე მოთარეშეთაგანმა ჩვენ სოფელში გაიაროს, ჩვენ რა ვიცით და რა ჩვენი გადასახდიაო?“— ევედრებოდნენ სოფლელები, მაგრამ სადღა იყო გაკითხვა? მით უფრო, რომ მთავრობა უწონებდა მკაცრობას და აგულიანებდა მტარვალს. ამგვარმა შეცადინებობამ უნაყოფოთ არ ჩაიარა!.. მართალია, მოთარეშებები არა თუ არ გაუწყვეტია, თვალითაც არ უნახავს არაინ მათგანი მთავრობას, მაგრამ რამდენიმე თვეს განმავლობაში მართლა შესწყდა თარეშობა და გავარდნილების აღარა ისმოდა რა. ეს სამსახური იმდენათ მოუწონეს და დაუფასეს მაყაშვილს, რომ ყვენმა გული მოიბრუნა და პირველი ხალათი უბოძა.

ყვენის ტახტზე აბძანების დღეობას იხდიდნენ. ალევანის მინდორი მოჭედული იყო ხალხით. ერთი

მხარე ბაშის კარვებით იყო მოფენილი. ოქროს კარავში კახეთის მმართველი ფეიქარხანი იჯდა და ვარს დიდებულები ჰყავდა შემოხვეული. მზე დიდი ხნის ამოსული იყო, ასე, ორ-სამ შუბის ტარზე თუ იქნებოდა აღმოსავლეთით წინ წამოწეული, რომ მოსაკრავებმა ქაბული დაუტარეს. ხანი გამოვიდა ამალით და მიმართა საჭიდაოს; ხალხმაც დაიგრილა და ყოველის მხრით მოატყდა და შემოერთა ირგელოც წრეს. იმ დროს ჭიდაობა დიდათ მიღებული იყო, როგორც თათრებში, ისე ქართველებშიაც. ფეიქარ-ხანი მოყვარული იყო ფალანგის და ხშირათ ესწრებოდა ხოლმე ჭიდაობაზე. განთქმული ფალანგები ერთმანეთს არა ზოგავდნენ გვარ ტომობის გაურჩევლათ, მაგრამ უფრო ხშირათ კი თათრები და ქართველები ეჭიდავებოდნენ ერთმანეთს. თუმცა თათრები ჩვეულებისამებრ ტიტელები გამოდიოდნენ საჭიდაოთ, ტანზე ქონწასმულები, ასე რომ ხელი აღარსად ეკიდებოდათ და ქართველები კი საჭიდაო ჩოხით გამოდიოდნენ, მაგრამ მანც ხშირათ გამარჯვება ამ უკანასკნელებს რჩებოდათ. წინა დღეს კოხმანიშვილმა გალახა თათრების განთქმული მოჭიდავე, ბეჭი ამოუგლო და ამან ისე შეაწუხა თათრები და თვით ფეიქარსაც ისე დასწყვიტა გული, რომ აბღუშაილს უბძანა, გინდა თუ არა დეჭიდეო. ეს აბღუშაილი ერთი უთვისტომო ვინმე იყო, მაგრამ თავის ეპყაცობით პირველობა დაიჩინა არდალანში და ფეიქარ-ხანის ცხენოსან ჯარის მეუფროსობა იშოვნა. ჭიდაობა თუმცა აღარ ეკადრებოდა, როგორც დიდკაცს, მაგრამ ხანს ხათრი ველარ გაუტეხა და შევიდა წრეში წელზევით ტიტეელი. ერთი შეხედვით ჩასხმული უზარ-მაზარი შავი მარმარილოს ქანდაკი ეგონებოდა კაცს. შავი წვერები ტვერათ ეყრებოდა გულ-მკერდზე, დიდი უღვაშები აქეთ იქით ტოტებათ სცემდნენ სიციხისათ; დიდროვანი შავი თვალები, სქელი წარბებით გადმოხურულ-დაჩრდილულები საოცრათ ბრიალებდნენ. დაუტარეს საჭიდაო. ატორტმანდა ფალანგის, ჯერ მალლა აღაპყრა ხელეები, ზეცას შეხედა, თითქო გამარჯვება გამოსთხოვაო, მერე დამხო დაბლა და მიწას სამჯერ აკოცა; წამოდგა ზეზე და კალოს შამოუარა; ცერებზე დგებოდა ყოველ ბიჯის გადადგმაზე და ძალზე ჰაერს ისუნთქავდა, თითქოს სცილილობდა, რომ გულ-ბოყვი გაედიდებია, გაებერა. ერთხელ რომ შემოუარა წრეს, ისეე თავის პირველ ადგილზე გაჩერდა, დაიჩოქა ცალ

მუხლზე და იქითკენ დაიწყო ყურება საიდანაც მოპირდაპირე უნდა შემოსულიყო. უყვილეს მსურველებს, მაგრამ არავინ გამოჩნდა. მეორეთ დაუარა კალოს, კიდევ არავინა ჩანდა.

—სად არის გუშინდელი თქვენი გამარჯვებული კოშმანიშვილიო? — იკითხა ხანმა.

—უარზე დვას, ასე ამბობს, მე ფალაფანებს ექიდავები და არა გოლიათებსაო. — მოახსენეს ქართველებმა.

—მამ კარგი, სირცხვილი თქვენიო! ღიმილით სთქვა ხანმა და უბძანა მოჭიდავეს, მესამეთ კიდევ წრეში შენაფარდება და ისე გასვლა წრიდან.

მოჭიდავემ აასრულა ხანის ბძანება და მედიდურათ დაპირა წრიდან გასვლა. თათრებმა კმაყოფილების ნიშნათ წვერებზე მოისვეს ხელი და უღვაშებში ჩაიცივნეს.

—ამდროს ხალხში რალაც ჩოჩქალი ატყდა და მოისმა კიყინა: დაუკარით, დაუკარითო! უცბათ შეჩერდა აბღუშაილი და იქეთ-იქით დაიწყო ყურება. წრეში ვეფხვიით შამოვარდა ერთი ცილაც ტანწერილი, მაღალი, მხარ-ბეჭიანი ზე თმა-გაჩჩილი ახალგაზდა, შეხედა მოპირდაპირეს და შეჩერდა. თათრმა ტორტმანი დაიწყო და ხელების შლა; უცებ გაქანა შურდულივით ახალგაზდა, შეუეარდა ფეხებში, გამოჰკრა ორივე ხელი, ჯირკვით გადააგორა ფალაფანი და გამოიჭრა წრიდან.

—არა, არა, ჯერი არ არის! მანგრე არ იქნებაო! — ყვიროდენ თათრის მომხრეები. გაბრუებული აბღუშაილი წამოდგა ზეზე და სთქვა: — მე ჯერ სალამი არ გამეთაყვებია და ის ღალატით მომეარდაო.

ძალათი გამოათრის მეორეთ ახალგაზდა; ის გაჩერდა ერთ ადგილას და აღარ იძროდა.

—თათრო! სალამი რომ გაათაო, დამიძახე და მოვალო! — მიაყვია ფალაფანს. იმანაც, ბრან-მოსულმა, კამეჩივით მიამურა ახალგაზდას, მაგრამ ის განზე გაუხტა და თათრმა ხელები ჰაერს მოუპოტინა. რამდენჯერმე ჩაუქროლ-ჩამოუქროლა ახალგაზდამ გოლიათს, მაგრამ ატყუებდა, ხან აქეთ და ხან იქით განზე უხტებოდა, რომ ხელში არ ჩაეარდნოდა. მოთმინებიდან გამოსული თათარი წყველა კრულით დასდევდა მოპირდაპირეს; შეუთრჩია დრო, როგორც იქნა, ახალგაზდამ, მოავლო ხელი მკლავში, წამოიკიდა ზურგზე, გადილო კისრულით და უშვა ხელე-

ბი. აბღუშაილი სიგძისათ გაიდლაშა გულ-ალმა დედა-მიწაზე... გამარჯვებულმა ცალი ფეხი დაჰკრა ფაშეზე, გადაახტა და გეარდა წრიდან. ხალხმა კიყინა დასცა.

— შაიტან, შაიტანი! — დაიძახეს აქეთ იქით თათრებმა.

—ახლა გინდა შეიტანე და გინდა გამოიტანე ეგ თქვენი რუმბივით გაგორებული ფალაფანი, სულ ერთიაო. — უბასუხებდენ მხიარულათ ქართველები.

დაცემული წამოაყენეს და წაიყვანეს გაბრუებული უფრო სირცხვილით, ვიდრე გალახულობით. მოიკითხეს გამარჯვებული, მაგრამ ევლარსად ნახეს, მიიმალა ხალხში. ევლარ გაიგეს, ეინ იყო. ფეიქარ-ხანმა წარბები შეიჭმუნა და ზეზე წამოდგა, გაბრუნდა ისევე თავის კარვისაკენ. ხალხიც დაწოლა, წავიდ-წამოვიდა აქეთ-იქითკენ. იმ დღეს, მართალია, ხანი გუნებაზე ვერ იყო, მაგრამ მინც მხიარულათ ჩაიარა საერო ღვინა და შექცევამ. ნასადილევს, ჩეუ-ლებისამებრ, ცოტა წაიძინა დიდ-კაცობამ და მერე კი, რომ აგრილდა, გამართეს ჯირითი.

ცენოსნები გაიყვენ ორათ და დადგენ გაღმა-გამოღმა მოედნის პირათ. ცხენებმა იგრძნეს, კულები აილეს, თავი მოიქანჩეს, ცმუტავდენ ერთსა და იმავე ადგილას, მარჯვნივ და მარცხნივ ტრიალით. ზურნის ხმა რომ გაისმა, მაშინ კი შეკუნტრუსდენ და თუ მხედრებს თავი არ მოეკანჩათ მათთვის, გამოიჭრებოდენ შუა მოედანზე. ახლა კი, თავ-შეკაე-ბულები, ბერადდენ ცხვირის ნეშტოებს, ფრთქვინა-დენ, კბილებს უჭერდენ ლაგამს, ყურებს აცქეკეტდენ და თვალებს აბრიალებდენ. გამოახტუნა ერთმა მხედართგანმა თავის ყარაბაღული და მოხდენით მიგ-დო მოპირ-და-პირე გუნდზე, გამოიწვია მოწინააღმდე-გე და საოცარი სისწრაფით გამოატრიალა ცხენი. უკანამ ჯირითი შესტყორცა, მაგრამ წინამ ჯირათს ჯირითი აუკრა და გადაივლო თავზე. ახლა სხეები გამოვიდენ, ახლა კიდევ სხეები რიგ-რიგით, ასე რომ წესი არავის დაურღვევია. შეენიერი სანახავი იყვენ მხედრები, როცა ისინი შენატყორც ჯირითის ასა-ცილებლათ ხან მარჯვნივ და ხან მარცხნივ მანდი-კურათ გადაეკიდებოდენ ცხენს და ზოგჯერ მუცელ-ქვეშაც ამოველებოდენ ხოლმე. ბედაურებისათვის საჭირო აღარ იყო არც დეზი და არც მათრახი; იმათ თვითონ იცოდენ, რა-დროს რა გვარი მიხერა-

მოხერა იყო საჭრო. გამეტებით ჯირითის გაგდება დაშლილი იყო.

ზოგ მოჯირითეთაგანს ნება არ ქონდათ, მარჯვენა ხელში აეღოთ ჯირითი და მარცხენათი ათამაშებდნენ. აბღუშაძის სულ არ მიუღია იმ ჯირითში მონაწილეობა. გათაედა ჯირითიც, შეერთდა ორივე მხარე, მწკრივით დააყენეს ცხენები ყველამ ერთათ, ცოტა შეასვენეს და დაიქვიცლა თუ არა ზურნამ, მიანებეს თავი ცხენებს და ისინიც ქახინ-ჭიხინით გაეარდნენ ჯვირანივით. ცხენოსნებს უნდა ის მინდორი სიგძისათ გადაეჭრათ, მისულიყვენ კადმდე და მერე იქიდან სათითაოთ გამოეჭენებიათ ცხენი, რომ ყაბახი ჩამოეგდოთ. იმდღეს ყაბახათ ოქროს თასი იყო დასმული თვალ აუწვდომელ ჭადრის წვერზე; თითო ჯირითი ყველამ შესტყორცა, ზოგმა ახლოს მიიყენა, ზოგმა ხეს გადააელო თავზე, მაგრამ ვერც ერთმა კი ვერ შეიანძრია ნიშანი. ბოლოს წამოვიდა ვიღაც შავ-ცხენოსანი, ისეთი სასწრაფით, რომ თითქმის აღარ ჩნდა ცხენზე, შორიდანვე შესტყორცა ჯირითი, ჰკრა შუაგულში და მალა შეაგდო. თასი ბზილ-ბზილით წამოვიდა; მხედარმა მიაგდო ცხენი ხის ძირში, შეაყენა უკანა ფეხებზე და ჰკერშივე მთავლო ხელი თასს; დაბლა აღარ დაუშვა; ჰკრა ქუსლი ცხენს და მიაქენა იქ, სადაც ქართველი დიდებულები იდგენ, ვითომ ზრდილობისამებრ დააპარა გადმოხტომა, მაგრამ გაგიყვებული ცხენი ხელს უშლიდა. მაშინ ცხენ-და ცხენ გაუშვირა თასი ერთ დიდებულთაგანს და დაიყვირა: „ღმერთმა ნუ მოუშალოს გამარჯვება ბატონ მაყაშვილსო“. სემონ მაყაშვილმა წინ რამდენიმე ბიჯი წამოაგა და ჩამოართვა თასი. ამ დროს უცბათ ჰკერში რაღაცამ გაეღევა და მაყაშვილი ჯერ ისევ ფეხზე იდგა, რომ თავი მიწაზე კოტრიალებდა. მხედარმა გამოატრიალა ცხენი და უკანვე გაქუსლა. შეკრთა დიდა და პატარა, ბოლოს დაიძახეს აქა იქ: „ჰვი, ბაში აჩუკია, ბაში აჩუკია!“ გამოუყენეს მდევრები, მაგრამ გვიანდა იყო. გარისხდა ფეიქარ-ხანი, გაწყრა მეთვალყურეებზე და ბაში აჩუკის თავიც ათას ოქროთ დააფასა.

ბჭაი.

(შემდეგი იქნება)

მეცნიერება გაკოტრდა, თუ მეტაფიზიკა?

(ბრუნეტიერის ღაცვის გამო ჩვენში)

III

(დასასრული *)

აეუბრუნდეთ მეცნიერებას. როგორც იცით, მეცნიერებ-ს სამფლობელოს საზღვარი მეტის სისწორით არის განსაზღვრული. აქ ეხედეთ

ჩვენ ერთ შესანიშნავ მოვლენას: შედარებით ვიწრო ფარგალი მეცნიერებისა თავ-დაპირველათ, თან და-თან ფაქტოვდება და იმწყვეფეს თავის საზღვრებში ბევრს იმისთანა რამეებს, რის წარმოდგენაც პირველათ შეუძლებელი იყო. თუ თვალს გადავებლებთ აწინდელი მეცნიერების თვითოეულ შტოს, ჩვენ ცხადათ დავინახავთ, რომ ეს წინადადება ყოველგან მართლდება. გაციანით, მაგალ, თუ რა იყო წინეთ ასტრონომია, გეოლოგია, ქიმიკა, ბოტანიკა, ზოოლოგია, ფიზიოლოგია და სხვ., გაციანით თუ რა არიან იგინი ჩვენ დროში და მაშინ დავინახავთ, თუ რა იმედებს იძლეოდნენ იგინი წასულოში და თუ რამდენით გადააჭარბეს ამ იმედებს, და გავვაგებდეს იმისთანა რამეები, რაც არც დასიზმებიათ ძველ მეცნიერთ. ავილოთ მარტო ქიმიკა, როგორ გაფართოვდა ის ამ ერთი საუკუნის განმავლობაში? ვანა იმ ქიმიურ ანალიზზე და სინტეზზე, რომელიც ჩვენ დროში შესაძლებელია, რამე ნიირი წარმოდგენა ჰქონდათ თვით აწინდელი ქიმიის მამათ-მთავართ: კევენდიშს, ლავეუაზიეს, გელ-იუსსაკს, აგონვარდოს და სხვ.? იგივე ითქმის სამკურნალო მეცნიერებაზეც, სადაც ბაკტერიოლოგიის დაარსებამ თითქმის სულ მთლათ შეცვალა წინანდელი წარმოდგენა სნეულებაზე. ერთი სიტყვით, მეცნიერებამ ყველა თავის შტოებში ვამართლა არა მარტო ის იმედები, რომლებიც თავის დასაწყისში აღგვიოქვა, არამედ უფრო ბევრი კიდევ იმისთანები, რომლებზედაც მაშინ ფიქრიც შეუძლებელი იყო. ათასში ერთი მაგალითი მოვიგონოთ კიდევ, ყველაზე უფრო შესანიშნავი: ჩვენ ვამბობთ ელექტრონზე. რა იყო ის გალვანის დროს, ამ ერთი საუკუნის წინეთ, რა იმედებს გვაძლევდა ის მა-

*) ის. კვლეი № 14.

შინ და რა შეგვისრულა? სხვას რომ თავი დაენებოთ, ტელეგრაფზე, ელექტრონულ სინათლეზე, ედისონის ტელეფონზე და ფონოგრაფზე განა შეეძლო ამ ერთი საუკუნის წინეთ ვისმეს ფაქტი? რაღა უნდა ეთქვას ჩვენ აქ რენტგენის (Röntgen) სხივებზე, ¹⁾ რომელთა შედეგების გათვალისწინება ჩვენ ჯერე არც კი შეგვიძლია, მაგრამ რომელთა ცხოვრებაში გამოყენება ღრმად შეცვლის ჩვენ აწინდელ ყოფა-ცხოვრებას.

საჭიროა აქვე ვიცოდეთ, რომ მეცნიერების ამნაირი განვითარება ბუნებრივი მოვლენაა, რომ აქ შემთხვევით არაფერი არ ხდება: აქ ერთი რომელიმე შეძენა ანუ აღმოჩენა ამჟამად მგორავსთვის ნიანდაგს, და მთელი მეცნიერება წარმოადგენს ამგვარ შეძენათა და აღმოჩენათა გადაჯაჭვებას. ამიტომ მეცნიერებას აქვს თავისი წინასწარმეტყველება, თუ ასე შეიძლება ეთქვას, ასტრონომიური მეცნიერება ბევრ მაგალითს გვაძლევს, როცა წმინდა მათემატიკური ანალიზის მეოხებით დაუმტკიცებიათ, რომ ამა და ამ მხარეს, ამა და ამ სიშორეზე და ამა და ამ მნათობთა შორის, უნდა არსებობდეს ესა და ეს პლანეტი; ამასთანვე გამოუწვავარიშებით მისი სიმძიმე, მისი ბრუნვის დრო და სხვ., და შემდეგში, რომელსამე ასტრონომს, ტელესკოპის საშუალებით, სწორეთ აღმოუჩენია ეს პლანეტი უკვე ფაქტიურათ. გავიხსენოთ აქვე ისიც, რომ ცნობილი პროფ. მენდელეევის პერიოდულ სისტემამ წინდაწინვე აგვიწერა სისწორით ფიზიკური და ქიმიური თვისებანი იმ ელემენტებთა, რომლებიც შემდეგში სხვა ქიმიკოსებმა აღმოაჩინეს. ჩვენ აქ არც ადგილი, და არც დრო ნებას არ გვაძლევს შორს გავეყვით ამ საგანს, რომელიც ძლიერ საგულისხმო და მომასწავებელია; ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ მკითხველი ნათქვამიდანაც დაინახავდა, რომელმაც უფრო აგვიმართლა ჩვენ იმედები, მეცნიერებამ თუ მეტაფიზიკამ.

დაუბრუნდეთ აწინასწარმეტყველებას. იგი გვეუბნება გადაჭრით, რომ მეცნიერებამ ვერ გვიგო პასუხი და ვერც გვიგებს მომავალში შემდეგ დაწყებულ კითხვებზე: რა ვიყავით და რა ვიქნებით? ჩვენ სრულებით არ გვიკვირს, რომ, ვისაც ძვალსა

და რბილში გამჯდარი აქვს მეტაფიზიკური მიდრეკილებანი, ის არასოდეს არ დაკმაყოფილდება იმით, რასაც გვაძლევს ამ კითხვებზე თანამედროვე ბუნებისმეტყველება. ზოოლოგია გვეუბნება, რომ ის ორფეხი ცხოველი, რომელსაც ადამიანს ვეძახით, ერთი თვალის დახამხამების ნაყოფი არ არის; გეოლოგიის და პალეონტოლოგიის დახმარებით მტკიცდება ის შეხედულება, რომ აუარებელ დროს უნდა განეელო, მინემდის წარმოდგებოდა ადამიანთა praecursor-ი (წინამორბედი); თვით ამ წინამორბედის ადამიანთ გარდაქმნასაც დიდი ხანი დაჭირდებოდა, ასე რომ ადამიანის ნამდვილ ნაშთს პალეონტოლოგები ნახულობენ მხოლოდ მესამე გეოლოგიურ ეპოქის უკანასკნელ ნაკვეთში. რასაკვირველია, გადაჭრით ჯერ აქ არა ითქმება-რა, მხოლოდ ის კია ნამდვილი, რომ მეცნიერების მიერ დღემდის აღმოჩენილი ფაქტები ამტკიცებენ იმ მოძღვრებას, რომელიც ჩვენ დროში დაჯიანისმის სახელით არის მიღებული. მეორე მხრით, მოსფოლოგია და ემბრიოლოგია, ეს ახალი შტონი თანამედროვე მეცნიერებისა, რომელთა მეოხებით ჩვენ შეგვიძლია მთელი და გრძელი წარსული განვითარება ორგანიზმებისა ჩვენ თვალ-წინ დაეხატათ და ცალკე ორგანიზმზე შევისწავლოთ, შეურყვევლ დასამტკიცებელ საბუთებს იძლევიან იმის დასამტკიცებლათ, რომ მაღალი ორგანიზაციის ცხოველნი წარმოდგენ მდებალ ორგანიზაციის ცხოველთა თანდათან განვითარებისაგან.

მაგრამ თუ ნათლათ ჯერ კიდევ არ არის განსაზღვრული ჩვენი ცოდნა ჩვენ წინაპართა ზოოლოგიურ ხანაზე, ეს ასე უკვე აღარ ითქმის მას შემდეგ, რაც ჩვენ წინაპრებმა იწყეს შეჯგუფება, ე. ი. მას შემდეგ, რაც მათ იწყეს ცხოვრება პატარა-პატარა საზოგადოებებთ: ნათესაებთ, თემებთ და სხვ. თუმცა-ლა ბრიუნეტური ჩვენ გვეუბნება, რომ მეცნიერებას შეუძლია აგვისხნას ჩვენი ბუნების მარტო პირუტყველი მხარე (რაც, რასაკვირველია, ეწინააღმდეგება წინანდელ მის აზრს), მაგრამ მისთვის „მიუწლომელია“, თუ საიდან გაჩნდა ენა, საზოგადოება, ზნეობა? და ვინც კი სცადა ამ საუკუნეში ამ კითხვების გადაწყვეტა, ყველა სასტიკათ დამარცხდაო; თუმცა ამნაირათ სჯის ბრიუნეტური, მაგრამ აქაც სასტიკათ ცდება. თანამედროვე მოძღვრება საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე უკვე იმ წერტილამდის მი-

1) ის. ამ წლის „კვალი“, № 9, სტ.: „რენტგენის სხივები“.

ახწია, რომ ყველა ამ კითხვებზე ჩვენ შევედილია დასაკმაყოფილებელი პასუხი მიეცეთ. მაგრამ რადგანაც ამ საინტერესო საგანზე ჩვენ მეორე წერილი გვექნება დასტამბული, ამიტომ შესაძლებელათ ვხდით შეეწყვიტოთ აქ ამის შესახებ საუბარი; მხოლოდ საჭიროთ ვთვლით შეეჩერდეთ ცოტათი აქვე შემდეგ გარემოებაზე.

ყველასათვის ცხადია ის მოვლენა, რომ თანამედროვე მეცნიერებასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებას შორის ერთნაირი განხეთქილება სუფევს; განმარტოთ ეს მაგალითით. ჰიგიენამ, მაგ., სისწორით განსაზღვრა ის პირობები, რომლებიც აუცილებელ საჭიროებას შეადგენენ ადამიანის სიმთელისათვის. მაგრამ რა? საზოგადოებრივი ცხოვრება ჩვენ დროშიაც ისე არის მოწყობილი, რომ რაც შეიძლება, სულ უფრო და უფრო ითვლებოდეს და უარიყვებოდეს მეცნიერების-მაერ დადგენილი პირობები სიმთელის შესახებ. ამნაირი განხეთქილება იმდენათ უფრო და უფრო აშკარადდება ჩვენ დროში, რამდენათაც ვითარდება თვით მეცნიერება, ერთი მხრით, და მეორე მხრით, რამდენათ მწვავედებიან საზოგადოებრივი ურთიერთობანი. ამიტომაც ბრიუნეტის უკიჟინებს მეცნიერებას, რომ შენ „კაცის ცხოვრება არ გავიუმჯობესებია“. უმეტესობა სწორეთ ამაში ხედავს თანამედროვე მეცნიერების სისუსტეს და უძლეურებას. გვრწამს, რომ დღევანდელი ცხოვრება ძლიერ საძაგლათ არის მოწყობილი, უმეტესობა აქ ძალა-უნებურათ იჩაგრება, შემადრწუნებელ გარემოებაშია ჩაყენებული და სხვა-და-სხვა. მაგრამ ვინ არის აქ დამნაშავე? მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისს, როცა ქარხნებში ახალი შემოღებული იყო ორთქლის მანქანები, რის გამო უფრო ნაკლები რიცხვი შუშებისა ჭირდებოდათ მექარხნებს, მუშები თავის მტრათ თვლიდნენ მანქანებს და ამის წინააღმდეგ იბრძოდნენ. ნუ თუ ჩვენც ამისათვის მანქანები უნდა ჩაეთვალათ მუშების მტრათ და არა ის საზოგადოებრივი პირობები, რომელთა წყალობით ამნაირი განწყობილება ჩამოვარდნილი მუშებსა და მანქანებს შორის? Sapienti sat.

მეორე მხრით, ვიცით, რომ დღევანდელი ცხოვრება სწორეთ მოუწყობელია, არეულ-დარეული, და თუმცა-ღა ჩვენ არაოდეს არ ვეკუთვნოდით და არც ვეკუთვნით იმ პირთ, რომლებიც გაიძახიან: „tout

est mieux dans ce meilleur des mondes possibles“, მაგრამ როდის იყო ის უმჯობესათ მოწყობილი? როცა ბრიუნეტის ცხოვრების მოუწყობლობაზე ლაპარაკობს, მას აქვს სახეში, რასაკვირველია, მუშა ხალხი. მაგრამ თანამედროვე მუშა ხალხს აქვს გრძელი ისტორია, რომლის ორ უმთავრეს საფეხურს შეადგენენ ძველი მონაბა და საშუალო საუკუნოების ბატონ-ჟმობა. როგორც უნდა იყოს აწინდელი პროლეტარიატის მდგომარეობა ევროპაში და ამერიკაში, ის არასოდეს არ გაცელის თავის აწინდელ მდგომარეობას რომელსავე წინანდელზე; არ გაცელის იმიტომ, რომ თანამედროვე პროლეტარიატი, როგორც საზოგადოებრივი კლასი, დვას გაცილებით მაღლა მხეკს და საშუალო საუკუნოების ყეკსე. აქ არ არის ადგილი ვილაპარაკო იმაზე, თუ რა საზოგადოებრივი ასპარეზი მოქმედებისა დაულოცა პროლეტარიატს ისტორიულმა ევოლიუციამ. შეენიშნათ მხოლოდ, რომ თუ პროლეტარიატს ჯერ კიდევ სავსებით არ აქვს შეგნებული და გათვალისწინებული თავისი ისტორიული მნიშვნელობა, თანამედროვე მატერიალური პირობები, რომლებშიაც ის ვარდება ნებისთ თუ უნებლიეთ, სულ უფრო და უფრო აზნადებენ და ხელს უწყობენ მას ამ საქმეში.

ასეა თუ ისე, როცა ბრიუნეტისმა მეცნიერების გაკოტრება აღიარა, აქედან პირდაპირ ის დასკვნა გამოდიოდა, რომ არც მეცნიერებას საზოგადოთ, და არც ერთს მის შტოს აღარ აქვს ნება მოითხოვოს უპირატესობა ჩვენი ცხოვრების მართვა-განგებაში, რომ ეს ალაგი მეცნიერებამ სარწმუნოებას უნდა დაუთმოსო (იხ. „ივერია“ № 42). თავის დროზე ჩვენ ვეცდებით, შეძლების და-გვართ, ფარდა ახნალოთ ყოველგვარ ბურუსით მოცულ სავსებებს და ვუჩვენოთ მათი რეალური საფუძველი, თუ რა ნიადაგზე აღმოცენდნენ იგინი და შემდეგში როგორ გახდნენ თითქმის დამოუკიდებელი ამ ნიადაგიდან, გარეგნობით მაინც. რაც შეეხება იმას, რომ ბრიუნეტის ზურგს უბრუნებს მეცნიერებას და მის ალაგს სარწმუნოებას ულოცავს საზოგადოებრივი ცხოვრების მართვა-განგებაში, ეს ჩვენთვის სრულებით არ არის გასაკვირალი, რადგან ბრიუნეტისი გაუსწორებელი მეტაფიზიკია, რომლისათვისაც საზოგადოებრივი ცხოვრების ურთიერთობანი გაუგებარია და ბურუსით მოცული; არც ის გვიკვირს, რომ ბრიუნეტისი რო-

მის პაპში, ლეონ XIII-ში, ათავეს თავის მეტაფიზიკურ მოგზაურობას. ამისთანა ხალხზე ჩვენში იტყვიან: წინ ზღვა, უკან მეწყერიო... მაგრამ სასაცილო ის არის, როცა ბრიუნტეირი სჯის კათოლიციზმის და ლეონ XIII-ის მსოფლიო მნიშვნელობაზე; სასაცილოა ეს მით უფრო, რომ ბ. კიტას, ყოველთვის ბრიუნტეირის ერთგულ მოსარჩლეს, არ მოწონს კათოლიციზმი. კათოლიციზმის მსოფლიო მნიშვნელობა! დიან, ჰქონდა ერთს დროს კათოლიციზმს ამნაირი მნიშვნელობა, მაგრამ რა მხრით, ეს სულ სხვა კითხვას შეადგენს, და ამის გახსენება სწორედ ქრუანტელს მოგვრის კაცს ტანში. ეს დრო წავიდა სამუდამოთ: კათოლიციზმი წასულთან შედარებით თითქმის დაივიწყა კაცობრიობამ, რადგანც მან თავისი ძალა უკვე დაკარგა. კათოლიციზმის ხმის ამოღება ჩვენ დროში, თუ მას იგზუიტურ კანს ავაცლით, უსუსური ბავშვის ტიტინს მოგვაგონებს; მოდი და ნუ გავცინება, როცა ეს ბავში დაროგებას და სხვა-და-სხვა იმედებსაც გვაძლევს...

ამნაირათ ზემო-ნათქვამიდან ჯერ-ჯერობით ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ შემდეგი:

პირველთ. ბრიუნტეირის ევოლიუციონურ მეტაფიზიკას არაფერი საერთო არა აქვს თანამედროვე ევოლიუციონურ მოძღვრებასთან; და მეორეთ. ის ათასგვარი ბრალი, რომელსაც ბრიუნტეირი მეცნიერებას სდებდა, ყოველნაირ მნიშვნელობას მოკლებულია. მეცნიერებამ შეგვისრულა არა მარტო ის დაპირებანი, რომლებსაც თავის დასაწყისში იძლეოდა, არამედ უფრო მეტი იმისთანაგები, რომლებზედაც მაშინ ფიქრი შეუძლებელი იყო. სულ ამის წინააღმდეგ ვხედავთ მეტაფიზიკაში: ამ უკანასკნელს არასოდეს არ შეუსრულებია ის, რასაც დიდის კეცხნით ვგვირდებოდა. მაშასადამე, ცხადია მისი გაკოტრება და მეცნიერების ვამარჯვება.

დასასრულ, ორიოდ სიტყვი თვით ბ. კიტაზე. ერთობ სასიხარულოთ უნდა აღენიშნოთ ის გარემოება, რომ ჩვენი თანამემამულე სარწმუნოების საქმეში უფრო რადიკალია, ვინემ გამოჩენილი საფრანგეთის კრიტიკოსი და ფილოსოფოსი, ბრიუნტეირი. როგორც ვიცით, ამ უკანასკნელმა კათოლიციზმში დაასრულა თავისი მეტაფიზიკური მოგზაურობა. ხოლო ბ. კიტა მეტაფიზიკური მოგზაურობის ამნაირ ბოლოს თაკილობს, რომ ეს არ შეშვენის და არ მიეტყვება იმნაირ შესანიშნავ მწერალს, როგორც ბრიუნტეირი არისო. ბ. კიტა იმ აზრის არის, რომ ეს მოგზაურობა კიდევ უნდა გავგრძელებია ბრიუნტეირს და გაეთაყვებია საღდაც სულ მალა წვეროზე, სადაც აქვთ დასაწყისი ყველა სარწმუნოებათა. ბ. კიტა სჯის *l'ala philosophe—méthaphisi-*

que უფრო ღრმით, ვინემ ბრიუნტეირი, და თავის მსჯელობაში ცდილობს დაემყაროს გამოჩენილი ინგლისელი ფილოსოფოსის, გერ. სპენსერის აზრს. ამ უკანასკნელს თავის *First Principles*-ში ის აზრი გაყავს, რომ მეცნიერება და სარწმუნოება ერთს და იმავე საგანს იკვლევენ, რომელსაც „გამოუცნობელი“ ჰქვია, მხოლოთ სხვა-და-სხვა გზით: სარწმუნოება რწმენით, მეცნიერება კი გამოკვლევით. სარწმუნოება, რასაკვირველია, ჩვენ ვერაფერს გვიშველის ამ შემთხვევაში, რადგანაც აქ ყოველივე ჩვენივე რწმენაზე და მყარებულთ. ისევე უნდა მივეშუროთ მეცნიერებას, მაგრამ ამ უკანასკნელის სამფლობელოში არ იმყოფება მეტაფიზიკური ქვეყანა; მეცნიერებას იმისთანა საგნებთან აქვს საქმე, რომლებიც, ასე ვთქვათ, ცოტათ თუ ბევრათ ხელში მოგდება შეუძლია. ამიტომ, რადგანაც მეტაფიზიკური სამფლობელო გამოუცნობელი რჩება, რელიგიურ რწმენას აბსტრაქტიულათ კიდევ ექნება ალაკი ადამიანის გონებაშია—ამბობს სპენსერი. მაგრამ სპენსერის რელიგიურ რწმენას არაფერი საერთო არა აქვს სხვა-და-სხვა არსებულ სარწმუნოებათა ფორმებთან. პირიქით, სპენსერის რელიგიური რწმენის რომელიმე სარწმუნოებრივი ფორმით გამოხატვა ყოველათ შეუძლებელია, ეს რწმენა დამოკიდებულია მხოლოთ თვითოეული ადამიანის კერძო შეხედულობიდან. აქ არავითარ რელიგიურ ფორმულას ალაკი არა აქვს. ბ. კიტას კი ჰგონია, რომ შეიძლება საყოველთაო სარწმუნოების დადგენა კონგრესების საშუალებით. ხოლო ამნაირი დადგინება, სხვას რომ თავი დავანებოთ, თვით ყოველნაირი სარწმუნოებები პრინციპის წინააღმდეგია. მაგრამ ამგვარ დადგინებას ბ. კიტა აძლევს დიდ მნიშვნელობას, რადგანაც, მისი მსჯელობით, მხოლოთ ამნაირათ დადგენილ სარწმუნოებას შეეძლება, რომ დაიჭიროს ის ეკანსია, რომელიც განთავისუფლებულია მას შემდეგ, რაც მეცნიერებამ უარი განაცხადა გამოუცნობელის გამოცნობაზე. კარგია ხოლმე ეკანსიის დაჭერა, მეტადრე რკინის გზის სამართველოში, ან რომელსამე სხვა ბიუროკრატიულ დაწესებულებაში, მაგრამ „გამოუცნობელის“ ეკანსიის დაჭერა ჩვენ ძლიერ საქმელოთ მიგვანია, თუ სულ საექვეოთ არა.

ერთი შენიშვნა კიდევ. ბ. კიტა ბრიუნტეირის დაცვაში იქამდის მივიდა, რომ სპენსერსაც შეაღარა ეს უკანასკნელი. სპენსერმაც დიდი ხანია აღიარაო, რომ სარწმუნოებას, სანამ მიუწოდომელი დარჩება, ყოველთვის ექნება მნიშვნელობაო, მაგრამ სპენსერისთვის მეცნიერების მტრობა არავის დაუწამებია, და ბრიუნტეირს კი დაწამესო. განა ამაზე მეტი კანდიერება შეიძლება? კაცმა მეცნიერება

უკუაგდო და კლერიკალიზმის მანტიაში გაცხვია, და მასზე ცუდს ლაპარაკს როგორ ბედავენო. სპენსერის მაგალითსაც აქ სრულებით არ აქვს იდგლი: მთელ მის სამეცნიერო მოღვაწეობას რომ თავი დავინებოთ, ერთთ ერთი მისი „Settlings of church“-ი (საეკლესიო დაწესებულებანი) ამტკიცებენ, რომ სპენსერსა და ბრინნეტეის შორის უფსკრული ძევს. სანამ ერთ მწერალს მეორეს შევადარებდეთ, საჭიროა, ცოტათი არის, მანინც გავიცნოთ იგინი.

ფ. მახარაძე.

მომიყვანა, რადგან დიდი ხანია ამითი ვიტანჯებოდი, რომ არ შემიძლიან გულითადი მადლობა არ უძღვნა ამ დაწერისათვის და ამითი ვამტკიცებ ჩემს მადლობას, რომ მაჩხანელის სურდოს სახსოვრათ ვადგენ ფონდს. და შემომიწირამს ხუთი მანათი კ. ნ. ე — სოფ. დ.

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლისა.

გამოვიდა და ისყიდება ქართულ წიგნების მაღაზიებში

„ქართული გოტიკური ანბანი“

გამომცემელი ს. ტაჭუაშვილის მიერ.

ფასი ერთი შაური.

(3—1)

სახუმარო გასართობი.

უფალო კვალის რედაქტორო! გთხოვთ ამ ჩემს აზრს მისცეთ ალაგი თქვენს პატივცემულს ჟურნალში. ოღლა ბეჟანიშვილის ქალის ნაწერმა შესახებ მაჩხანელის სურდოს წამლობისა ისე აღტაცებაში

სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახატებიანი გაზეთი

„კ ვ ა ლ ი“

გამოვა 1896 წელს ყოველ კვირაში ერთხელ ერთიდან სამ თაბახამდე

რედაქცია ყოველ ღონისძიებას ხმარობს გააუმჯობესოს შინაარსი და სახე გაზეთისა, ამ განზრახვით ან დაიბარა ახლაც პეტერბურგიდან მრავალი საუკეთესო ცინკზე და სპილენძზე მოჭრილი მხატვრობა.

გაზეთი წლიურათ ღირს გაუგზავნელათ 7 მანეთათ, ხოლო გაგზავნით 8 მანეთ. ნახევარი წლით გაუგზავნელათ 3 მან. 50 კაპ., გაგზავნით 4 მანეთ. სამი თვით გაუგზავნელათ 2 მანეთ., გაგზავნით 2 მ. 50 კ. თითო ნომერი აბაზათ. ხელის მომწერლებს წლის ფული შეუძლიათ ნაწილ-ნაწილათ გამოგზავნონ.

ხელის მოწერა მიიღება:

თფილისში არწრუნისეულ ქარვასლაში: „ქართულ სახალხო სამკითხველოში“, „წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში“ და თვით „კვალის“ და „ჯეჯილის“ რედაქციაში. (Артиллер. ул. д. Тамамшева, возлѣ кадетскаго корпуса).

ქალაქს გარეშე ხელის-მომწერთა შეუძლიათ მიმართონ: ქუთაისში: ვარლამ ქილაძის, ე. ბეჟანიშვილის, ძმთ წერეთლების, ხეთერლის წიგნის მაღაზიებში და ბ-ნ ლალიძესთან ზელტერის წყლის ქარხანაში. — ბათუმში: მათე ნიკოლაძის ჟურნალ-გაზეთის სააგენტოში და პავლიონში გერ. კალანდაძესთან. — ფოთში: მიხეილ თურქიას. — მისიალოვში (ხაშურში): იოსებ ფანცულაიას. — თიანეთში: ივ. ჩიბალაშვილს. — გორში: არსენ კალანდაძეს — ჭავჭავაძეში: თედორე კეკელიძეს; კვირიკაში: ბ-ნ არაბიძის წიგნის მაღაზიაში — ასლესხანაში და ოსურგეთში: კ. თავართქილაძეს. — სჩხერაში: ყარამ. ჩხეიძეს. — თელავში: მიხეილ ცისკარაშვილს.

1896 წლის ხელის მომწერლებს „კვალისას“ დაურთავდებთ ჰრემიანთ ახალი რომანი გიორგი წერეთლისა, სასელათ

რომანი შედგება სამი ნაწილისგან.

„გულქან“